

BOBURJON MAVLONOV

DAVLATLAR NOMLARINING ETIMOLOGIYASI

(+muhim tarixiy ma'lumotlar)

DAVLATLAR NOMLARINING ETIMOLOGIYASI

(+muhim tarixiy ma'lumotlar)

KIRISH

Bismillahir rohmanir rohim

Bu sohaga men ancha vaqt oldin qiziqib qolgandim. "Bu nega shunday nomlangan, nima deyilmoqchi bu bilan?" degan savollarni o'zimga ko'p berar, bu haqida bilganlardan juda ko'p so'rar edim. Ancha vaqt davomida ko'p nomlarning etimologiyasini o'rgandim. Ma'lumotlarning aksariyati ingliz yoki rus tilida edi. Afsuski, o'zbek tilida internetda ham, o'zim o'qigan-bilgan kitoblarda ham bu soha haqida ma'lumotlar odamning rahmini keltiradigan darajada kam edi. Shu jihatlarni hisobga olgan holda, o'zbek tolibi ilmlari uchun etimologiyaga oid bir kichik kitobcha tayyorlash istagi uyg'ondi. Bu soha katta bo'lganligi sababli dastlab barchaga birdek qiziq bo'lgan davlatlar nomlarining etimologiyasini tanlash yaxshiroqdek tuyuldi. Bu jarayonda o'zim bilgan ma'lumotlarni takrorladim, ko'plab yangi narsalar haqida bilib oldim, til qobiliyatlarimni kuchaytirdim. Kitobdagi ma'lumotlar iloji boricha qisqa va lo'nda bo'lishiga va ilm ahlining barcha darajadagi vakillariga tushunarli bo'lishi uchun soddaroq so'zlar bilan bayon qilindi, ba'zi ma'lumotlarga sharhlar berildi.

Shuni ham unutmaslik kerakki, ism va nomlarning kelib chiqishida ko'pincha chalkashliklar bo'ladi, shuning uchun bu masalada mutlaq aniqlik bo'lishi qiyin. Turli xil farazlar, afsonalar va taxminlar paydo bo'lishi tabiiy, albatta. Bundan tashqari, ma'lumotlar turli tillardagi manbaalarda turlicha uchraydi va tushunmovchilik yuzaga kelmasligi uchun bu kitobda ularning ishonarlirrog'i olindi, ba'zida ma'lumotlar umumiyashtirildi. Ba'zan eng qiziq va jalb qiluvchi ma'lumotlar shunchaki to'qima bo'ladi. "Xalq etimologiyasidan (nomlarning kelib chiqishini ularning jarangi yoki orfografiyasi jihatidan o'xshashligi bilan izohlashga bo'lgan harakatlar) ogoh bo'ling", - deb yozadi Jon Everett-Xit. — "Afsonalar ko'pincha manfaatni, kamdan-kam holatlarda esa — qadr-qimmatni ko'zlaydi".

Olimlarning tadqiqotlariga muvofiq, mamlakatlar nomlarining aksariyati to'rt toifaga bo'linadi:

- geografik joylashuv;
- mahalliy hududning o'ziga xos xususiyatlari;
- etnik guruh nomi;
- tarixiy arbob nomi.

Bundan tashqari, tadqiqotlarning ko'rsatishicha, mamlakatlar o'z nomlarini deyarli hech qachon xalq orasida ovozga qo'yish orqali olishmaydi. Shu bois ular kamdan-kam holatlarda odamlar istagan milliy sifatlar bilan belgilanadi.

Shu o'rinda qiziq bir ma'lumot: Avstraliya shimoli-sharqida joylashgan **Nauruda** nomli kichik bir davlat bor. U "anáero" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "*Men plyajga ketyapman*" degan ma'noni bildiradi.

Bu kitobning siz azizlarga oz bo'lsa-da foydasi tegsa, qayerdadir asqotib qolsa, unda biz oldimizga qo'ygan maqsadimizga maksimal darajada erishgan bo'lamiz. Kamchiliklar uchun oldindan uzr so'raymiz. Alloh ilmingizni ziyoda qilsin.

A

Afg'oniston - sanskritcha 'Upa-Ghana-Stan' so'zidan olingan bo'lishi mumkin (tarj. *birlashgan qabilalar yurti*). Wiktionary.org sayti ma'lumotiga ko'ra 'Afghan' so'zi pushtu tilida afg'on xalqining nomidir. 'Stan' so'zi forschada "yurt", 'o'lka" degan ma'nolarni bildiradi. (Afg'on so'zini arabcha 'fig'on so'zining ko'plik shakli bilan chalkashtirmaslik zarur).

Albaniya – Albaniya atamasi mamlakatning o'rta asrlardagi lotincha nomidir. Milodiy 150-yilda Durrësning (hozirda Albaniyadagi g'arbiy shaharlardan biri) shimoli-sharqida joylashgan Albanopolis shahri xaritasini tuzgan geograf va astronom Ptolomey tomonidan ta'kidlangan Illiriylarga mansub (qadimda Bolqon yarim orolining g'arbida yashagan hind-yevropa qabilalari guruhi) Albani qabilasi (Albancha: Albanët) nomidan olingan bo'lishi mumkin. Tilshunoslarning fikricha, bu nom tarkibidagi "alb" so'zi hind-yevropa tillaridan "tepalik, tog'" degan ma'nolarni anglatadi (Alp tog'larini eslang). Hozirgi kunda albanlar o'z mamlakatlarini **Shqipëri** yoki **Shqipëria** deb atashadi. Bu ikki atama "Burgutlar mamlakati" va "Burgut bolalari" deb tarjima qilinadi. Burgut - alban xalq totemidir. Albaniya, qisman tan olingan Kosovo Respublikasi va Bosniya va Gersegovina bilan bir qatorda, asosan, musulmonlar yashaydigan Yevropadagi kam sonli davlatlarning biridir.

Amerika Qo'shma Shtatlari - Xristofor Kolumb Amerika qit'asini kashf etgan bo'lsa-da, bu yerlarni Hindiston deb o'ylaydi (shuning uchun mahalliy aholini hindular deb atagan). Bu hududlarning Hindiston emas Yangi materik ekanligini portugaliyaliklar tarkibida 1499-1501-yillarda Braziliya qirg'oqlarini tadqiq etgan italiyalik sayyoh Amerigo Vesputchi aniqlaydi. Amerika qit'asi uning sharafiga shunday atala boshlaydi. Yana bir versiya ham mavjud: Amerika qit'asi o'z nomini Jon Kabotning ikkinchi transatlantik ekspeditsiyasini moliyalashtirishgan bristollik savdogar Richard Amerike nomidan olgan. Kabot Labrador qirg'oqlariga 1497-yili (Vesputchidan 2 yil oldin) yetib boradi va yangi ochilgan yerlarni o'zining asosiy homiysi sharafiga nomlaydi. *(Bu yerda gap davlat emas, qit'a nomi haqida ketyapti)*

Andorra - "Andorra" toponimining aniq kelib chiqishi noma'lum, tilshunoslardan tomonidan bu borada bir qator farazlar ilgari surilgan. Xususan, "Andorra" nomi Navarro-Aragonese tilidagi "butalar bilan qoplangan yer" yoki "o'rmonli yer" degan ma'noni anglatuvchi "andurial" so'zidan kelib chiqqan bo'lishi mumkin, chunki Pireney vodiylari katta o'rmonlar bilan qoplangan bo'lgan. Boshqa bir nazariyaga ko'ra, Andorra arabcha ad-darra (الدرة) so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "qalin o'rmonli joy" degan ma'noni anglatadi. Arablar Pireney yarimorolini zabt etganda, Yuqori Pireney vodiylari katta o'rmonlar bilan qoplangan edi va bu jug'rofiy qiyinchilik musulmonlarga bu hududni boshqarish imkonini bermagan.

Angola - bu toponim XV-XVII asrlarda Angolaning hozirgi hududida mavjud bo'lgan **Ndongo** davlati nomidan yoki portugal mustamlakachilariga qarshilik ko'rsatgan Zing davlati hukmdori **Mbandi Ngola** nomidan kelib chiqqan degan taxminlar mavjud. Mamlakatga "Angola Qirolligi" (portugalcha - Reino de Angola) degan nom portugal bosqinchilari tomonidan berilgan. Xususan, Angolaning birinchi gubernatori va Luanda (Angolaning poytaxti) ning asoschisi Paulo Dias de Novais 1571-yil hujjatlarida mamlakatni shunday nom bilan tilga olgan.

Argentina - lotincha "argentum" - "kumush" (Bu element Mendeleyev davriy jadvalida ham argentum nomi bilan kelgan). Mamlakatning bunday nomlanishi xususida ikki xil taxmin mavjud. 1) Savdogarlar Argentinaning Rio-de-la-Plata daryosi orqali Perudan kumush va boshqa xazinalarni tashishgan. Daryoning quyi oqimidagi hududlar vaqt o'tishi bilan Argentina nomi bilan atala boshlagan. 2) Bu nom Sebasytan Kabotning Xuan de Solis "Fransisko del Puetro" qirg'og'ida qoldirib ketgan ekspeditsiyasiga boshchilik qilishi bilan bog'liq. Xuan de Solis Sebastyan Kabotga La-Plata bo'g'ozining sharqida joylashgan "kumushli tog'lar" haqida gapirib beradi. Kabot bu afsonaga ishonadi va o'zining barcha ishlarini bir chekkaga qo'yib, shu kumushlarni qidirishga kirishadi. Lekin bu afsona, aslida, Inklar imperiyasi haqida bo'lganligi oshkor bo'ldi va Kabotning umidlari puchga chiqdi. Ammo, La-Plata bo'g'ozini atroflari Argentina deb atalaverdi. Argentina nomidan birinchi marta ishlatilishini Martina del Barks Sentenerining 1602-yilgi "Argentina va Rio-de-la-Plataning zabt etilishi" dostoni bilan bog'lash mumkin. Mintaqaning bu nomi XVIII asrga kelib keng qo'llanilgan bo'lsa-da, 1776-yilda mamlakat rasman "Rio-de-Plata vitse-qirolligi" deb nomlandi. 1810-yildagi May inqilobidan keyin tuzilgan mustaqil hukumat mamlakat nomini "Viceroyalty" (vitse qirollik) ga almashtirdi. "Argentina" nomi 1813-yilda Argentinaning birinchi madhiyasida ishlatilganidan keyin mashhur bo'ldi. Birinchi marta Argentina respublikasi nomi rasmiy ravishda 1826-yilgi Konstitutsiyada qayd etilgan. "Argentina respublikasi" nomi 1860-yil 8-oktabrda qabul qilingan qonundan keyin qaytarilgan va hozirgi kungacha saqlanib kelmoqda.

Avstraliya - lotincha "terraaustralisincognita" so'zidan olingan (tarj. **noma'lum janubiy hudud**). Hududga dastlaki yevropalik tadqiqotchilar tomonidan bu nom berilgan. Muloqot tilida mahalliy aholi o'z mamlakatlarini ifodalash uchun "Oz" so'zini, avstraliyalik degan sifatni bildirish uchun "Ausse" so'zini ishlatishadi.

Avstriya - zamonaviy nemis tilidan tarjima qilganda "sharqiy qirollik" (österreich). IX asrda hozirgi Avstriya hududi Franklar imperiyasining eng sharqiy hududlaridan biri bo'lgan. Shuningdek, german qabilalarining Slavyan qabilalari yerlari bilan chegara hududi bo'lgan. Buyuk Karl bu hududni Ostmark (shaqriy chegara hududi) deb atagan.

B

Bagama orollari - ispancha BagaMar (tarj. **sayoz dengiz**). Ispan konkistadorlari shu tarzda orollarni ularni o'rab turgan suvlarning xarakteristikasi orqali ham nomlashgan.

Bahrayn - arabcha "bahr" - 'dengiz' so'zining ikkilik shakli, ya'ni - "ikki dengiz" (بحرين). Aslida arab tilida 'ikki dengiz' ma'nosini "bahraan" so'zi beradi. Bahrayn so'zi uning qaratqich kelishigidagi shaklidir. Ammo mamlakatning to'liq nomi Bahrayn qirolligi ya'ni mamlakatul barhayn (مملكة البحرين) hisoblanadi va bu birikmada "bahraan" so'zi qaratqich kelishigi shaklida bo'ladi. Ko'pincha "qirollik (مملكة) so'zi iste'molda tushirib qoldirilganligi sababli **Bahrayn** degan nom saqlanib qolgan (bahraan degan nom umuman ishlatilmaydi). Ikki dengiz deyilganda aynan qaysi dengizlar nazarda tutilishi haqida hanuz bahs ketadi. Bahrayn Arabiston yarim oroli va Qatar yarim oroli bilan o'ralgan ko'rfazda joylashgan va ba'zi insonlar ikki dengiz deganda shu ko'rfazning orolning ikki tomonidagi suvlari nazarda tutilgan deb hisoblashadi. Boshqalari esa bunda gap Bahraynning Fors ko'rfazidagi joylashuvini nazarda tutadilar. Bu holatda "ikki dengiz" uni shimolda Eron va janubda Arabiston yerlaridan ajratib turadi.

Bangladesh - bengalchada "Bangla" so'zi bengal tilida so'zlashuvchi odamlar, "desh" so'zi "mamlakat" ma'nolarini anglatadi (Hindistonning ba'zi shtatlarining nomida ham *desh* so'zini uchratish mumkin. Masalan: Uttarpradesh – shimoliy mamlakat). Ya'ni Bangladesh bu bengal tilida so'zlashuvchilar mamlakati. Darhaqiqat, mamlakat aholisining 98% ini bengallar tashkil etadi. Mamlakat 1947-yilgacha Hindiston (1971-yilgacha Pokiston) tarkibida bo'lgan

Barbados - portugal tadqiqotchisi Perdo Akampos tomonidan "Los Barbados" (**sersoqol**) deb nomlangan. Bu nom oroldagi fikus daraxtlarining ko'rinishiga nisbatan qo'yilgan.

Belarus - Oq Rus. Avvallari Belarusiya - oq Rossiya bo'lgan. Bu nom SSSR parchlangandan so'ng Belarus va Rossiya alohida davlatlar ekanligiga urg'u berish maqsadida o'zgartirilgan. Davlarning "Belorus" yoki "Belorusiya" deb atalishi borasida dunyo hamjamiyatida haligacha bahsli holatlar mavjud.

Belgiya - Belgiya tarixan Quyi yerlar deb nomlanuvchi mintaqaning bir qismi bo'lgan va bu mintqa hozirgi Benilyuks (Belgiya, Niderlandiya va Lyuksemburgni o'z ichiga oluvchi hukumatlararo siyosiy, iqtisodiy va savdo tashkiloti) dan biroz kattaroq bo'lgan va Shimoliy Fransiya va G'arbiy Germaniyaning bir qismini ham o'z ichiga olgan. Mamlakat nomi mil. avv. 16-yilda keltlarning 'belgi' qabilasi nomi berilgan Rim imperiyasining Belgika (lot. Gallia Belgica) viloyati nomidan paydo bo'lgan. Mamlakat rasmiy ravishda 1830-yildagi Belgiya inqilobidan so'ng tashkil topgan (Niderlandiyadan ajrab chiqqan).

Beliz - 1638-yilda birinchi bo'lib Belizga borgan qaroqchi Piter Uellis ismining ispancha buzilgan talaffuzi. Beliz daryosiga nisbat berib aytilgan mayya tilidagi "be'lix" (loyqa suv) so'zidan olingan bo'lishi ham mumkin. Avvallari Britaniya Gondurasi deb nomlangan.

Benin - zamonaviy Benin hududi joylashgan qadimgi shu nomdagi Afrikadagi imperiya sharafiga nomlangan. Oldinroq bu mamalakat Dagomeya deb atalgan.

Braziliya – yog'ochi qizib turgan cho'g' rangini eslatuvchi shu nomdagi daraxt nomidan olingan. Boshqa bir gipotezaga ko'ra, Braziliya nomi "sesalpiniya (braziliyaning sharqida o'suvchi daraxt turi) o'lkasi" degan ma'noni anglatuvchi portugalcha '**Terra do Brasil**' iborasining qisqartmasi.

Brunej - Bu davlatga 1363-yilda islomni qabul qilgan va Muhammad Shoh nomi bilan Brunejning birinchi sultoni bo'lgan Avang Alak Betatar asos solgan. Afsonaga ko'ra, Avang Alak Betatar sayohat paytida ilgari noma'lum daryoning mansabi (daryoning boshqa bir suv havzasi, dengiz, okean, ko'l yoki boshqa bir daryoga quyilish joyi) ni topadi va "Baru nah!" ("bu yerda!") deb qichqiradi. Bu iboradan dastlab daryo, keyinchalik esa sultonlik nomi kelib chiqqan. Keyinchalik nom "Barunay" ga aylantiriladi, ehtimol, bu so'z sanskrit tilidagi "varun" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, bu "okean" yoki mifologik jihatdan yondashilganda "okeanning xo'jayini" degan ma'noni anglatadi. Mamlakatning to'liq nomi - "Negara Brunej Darus salam" (arabcha دار السلام). "Darus salam" "tinchlik yurti" degan ma'noni anglatadi, "Negara" esa malay tilida "mamlakat" degan ma'noni anglatadi.

Butan - Bhotia yeri. Tibet aholisi bo'lgan Bhotialar X asrda Tibetdan hozirgi Butan hududiga ko'chadi. Nomning umumiy asosi tibetcha so'zlar "Bod" (Tibetning qadimgi nomi) va "anta" (chekka, oxir) hisoblanib, "Chekka Tibet" ma'nosini anglatadi. Endonimi - Druk-Yul (ajdari yurti).

Buyuk Britaniya - lotincha "brittlar yeri". Britt xalqi Britaniya oroli tub aholisining bir qismi bo'lgan. V asrda angl-sakslar hujumi natijasida brittlarning bir qismi materikka ko'chib o'tadilar va Kichik Britaniya (Britannia Minor, hozirgi Bretan) ga asos soladilar. VI asrdan bu nomga antonim ravishda orol 'Katta Britaniya' (Britannia Major, Greater Britain) nomi bilan atala boshlaydi. Rasmiy Buyuk Britaniya nomi 1474-yilgi Angliya qiroli Eduard IV ning qizi va Shotlandiya qiroli Jeyms III ning o'g'li Jeyms IV o'rtasidagi nikoh tuzilganda ishlatilgan.

Boliviya - Ispaniya zulmiga qarshi kurashgan Lotin Amerikasi xalqlari qahramoni, harbiy arbob Simon Bolivar sharafiga nomlangan. U mamlakatning 1-prezidenti bo'lgan (1825-yilgi mustaqillikdan so'ng).

Bosniya va Gersegovina - avvallari mamalakat 2 ta alohida hududlardan iborat bo'lgan: katta shimoliy qismi Bosna daryosi sharafiga nomlangan, kichik janubiy qismi o'z nomini nemischa dvoryanlar unvoni bo'lmish "gersog" so'zidan olgan. Bu unvon

1448-yili bu hududning oliy qo'mondoni bo'lgan Stefan Bikchichga imperator Fredrik IV tomonidan berilgan.

Botsvana - mamlakatda ko'pchilikni tashkil etuvchi Tswana etnik guruhi sharafiga nomlangan ("bo" - obyektlar sinfini anglatuvchi prefiks). Oldingi nomi Bechuanaland. (Bechuana - 'Tsvana' ning eski shakli). 1966-yilda Bechuanaland Millatlar Hamdo'stligi doirasida mustaqillik e'lon qildi va o'z nomini "Botsvana" ga o'zgartirdi.

Bolgariya - mamlakat nomi IV asrdan boshlab Shimoliy Qora dengizi dashtlari va Volga daryosining quyi oqimidan Kaspiy va Shimoliy Kavkazgacha bo'lgan hududlarda yashagan va VII asrning 2-yarmida Bolqon yarim orolining shimoliy hududlari, Dunay daryosining quyi oqimiga ko'chib kelib, o'z davlatiga asos solgan turkiy "bulg'or" qabilalari nomidan kelib chiqqan. Ba'zi tarixchilar bulg'orlarning turkiy qabilalar sifatida belgilanishini shubha ostiga olib, ularning Shimoliy Erondan kelib chiqqanliklarini taxmin qiladilar. "Bulgarlar" etnonimi eski turkiycha bulg'ha so'zidan "aralashtirmoq" (o'zbekcha "bulg'amoq" fe'liga o'xshash) olingan bo'lishi mumkin, deb taxmin qilinadi. Mamlakat nomining paydo bo'lishining muqobil gipotezasi Volga daryosi nomi asta-sekin talaffuzda o'zgarishidan hosil bo'lgan degan farazlar ham mavjud: Volga - Volgari - Volgariya - Bolgariya ko'rinishida.

Burkina-Faso - "halol odamlar yurti". Avvallari mamlakat Burkina-Fasodan boshlanuvchi ikkita asosiy daryo - Oq va Qora Volt - sharafiga Yuqori Volta deb nomlangan.

Burundi - Rundi tilida gapiruvchilar yurti.

D

Daniya - hind-yevropa tillariga mansub "dhen" so'zi "past" yoki "yassi" degan, nemischa "mark" - chegara hududi yoki chegara o'rmonlari ya'ni mamlakat nomini yassi chegara o'rmonlari deya tarjima qilish mumkin (mamlakatning inglizcha nomi Denmark). Bu nom Gotlar tomonidan o'z yerlarini Skaniyadan (Shvetsiyaning janubidagi tarixiy mintaq) ajratib turuvchi o'rmonlarni nomlashda ishlatilgan. Toponim Yutlandiya yarim orolida antik davrlarda yashagan germanlarning "den" qabilasining nomidan kelib chiqqan degan taxminlar ham mavjud.

Dominikan respublikasi - lotincha "Dies Dominica" (yakshanba) so'zidan olingan. X.Kolumbning orolga birinchi marta tushgan kuni sharafiga.

E

Ekvador - ispan tilidagi "ekvator" so'zining aynan o'zi.

Ekvatorial Gvineya - Pospelovning ma'lumotiga kora, "Gvineya" barbar tilidagi "aguinaoui" so'zining buzilgan shakli bo'lib, "soqovlar" degan ma'noni anglatadi (barbarlar o'zlaridan quyi hududda yashovchi va o'zlarining tilini tushunmaydigan bu

xalqni shunday atashgan). Boshqa bir ma'lumotga ko'ra esa, bu so'z portugalcha Guiné so'zidan olingan bo'lib, "qora" degan ma'noni beradi. Ular bu atamani Senegal daryosining janubida yashovchi odamlarga nisbatan ishlatishgan. Mamlakatning bunday nomlanishiga sabab Quyi Gvineya geografik mintaqasida joylashganligi va uning ekvatorga yaqinligidir.

Eritreya - Italyan mustamlakachilari tomonidan "Erythrea Thalassa" deb nomlangan. (Qizil dengizning qadimgi yunoncha nomi).

Eron - "Aryanlar yeri" yoki "ozod kishilar yeri". Arya termini hind-yevropa tillar guruhidan kirib kelgan va "oliyanob" yoki "ozod" degan ma'noni beradi (yunoncha "aristokrat" so'zidan kelib chiqqan). Fors (Eron 1935-yilgacha shu nom bilan atalgan) nomi mamlakatning shu nomdagi viloyati nomidan olingan. Ba'zilar Fors atamasini yumon mifologiyasi qahramoni Persey bilan bog'lashadi.

Estoniya - XVIII-XIX asrlarga qadar estonlar o'zlarini maarahvas deb atashgan, bu so'zma-so'z "yer aholisi" demakdir, ya'ni ular dehqonchilik bilan shug'ullishgan. Ba'zi manbalarga ko'ra, toponim nemischada "sharqiy yo'l" degan ma'noni anglatadi.

Efiopiya - geeze tilidan "yuzi quyoshda kuyanlar yeri" degan ma'noni anglatuvchi lotincha "Aethiopia" degan so'zdan. Yunon tilidagi so'zning negizi 'aithein' - "kuyish" va 'ops' - "yuz" degan so'zlardan kelib chiqqan. Mamlakatning eski nomi - Habashiston (Абиссиния). Bu nom 1945-yildan so'ng iste'moldan chiqqan (ammo, Turkiya va bir necha arab davlatlarida haligacha Efiopiyaga nisbatan shu nom ishlatiladi).

F

Falastin - mamlakatning rim tilidagi nomi, tom ma'noda "bosqinchilar yurti" ("Philostines" ibroniy ildizga ega bo'lib, "bosqinchi" degan ma'noni anglatadi).

Fiji - "Viti" orollarining tonga tilidagi nomidan. Gap shundaki, bu orollarni xaritaga kiritgan Jeyms Kuk 'viti' nomini "fiji" deb eshitgan va keyinchalik shu nom saqlanib qolgan. Ammo fijiliklarning o'zi Fijini "Viti" deb atashda davom etishmoqda. 'Viti' so'zi fijiliklar tilida "orol" degan ma'noni anglatadi. Ba'zi tarixiy adabiyotlarda Fiji uchun "Blay oroli" nomi ostida uchratishingiz mumkin. Fiji orollari nomidagi asosiy o'zgarishlar siyosiy tizimning o'zgarishi bilan ro'y berdi. Orollar ketma-ket Fiji qirolligi, Fiji, Fiji Respublikasi, Fiji Suveren Demokratik Respublikasi va Fiji orollari respublikasi deb nomlandi. Fiji yangi yilni birinchi bo'lib kutib oladigan davlat ham hisoblanadi.

Filippin - Ispaniya qiroli Filipp II (1527—1598) sharafiga shunday nomlangan.

Finlyandiya - Mamlakatning nomi shved tilidagi "Finland" so'zidan kelib chiqqan ("ovchilar yurti" - qadimgi skandinav tilidan fin - "ovchi" va shvedcha 'land' -

"yer, mamlakat"). Mahalliy xalq o'z mamlakatlarini Suomi (fin tilida 'Suo' - "botqoq", "maa "yer"; so'zma-so'z: "botqoqlar mamlakati") deb atashadi.

Fransiya - "Fransiya" nomi lotincha "Frankiya" - "Franklar mamlakati" degan ma'noni anglatadi. Frank etnonimi Reynning quyi va o'rta oqimida yashagan german qabilasining nomidir. V-VI asrlarda franklar Galliyani zabt etdilar va u yerda Franklar davlatini tashkil etdilar (lotincha Regnum Francorum). Xuddi shu Franklar davlati nomidan IX asrda dastlab "Fransiya" nomi paydo bo'ldi. Tarixiy nuqtai nazardan, "Fransiya" nomi dastlab faqat Il-de-Frans provinsiyasiga tegishli bo'lib, u tarixan qirol domeni (mulki) tarkibida bo'lgan.

Franklar nomining kelib chiqishi haqida turli xil versiyalar mavjud. E. Gibbon va Y. Grimm asarlaridan keyin ingliz tilida "frank" so'zi paydo bo'ladi va "erkin" degan tushunchani anglatga boshladi. "Frank" nomi "ozod" degan ma'noni anglatgan degan faraz ham mavjud, chunki Galliya fath qilinganidan keyin faqat franklar soliqlardan ozod bo'lganlar.

G

Gabon - Mbe daryosi (Ekvatorial Gvineya va Gabondagi daryo) ning portugalcha nomi "Gabão" so'zidan kelib chiqqan. Bu so'zning ma'nosi "kapyushonli palto". Bunday nom daryo mansabining o'ziga xos shaklidan kelib chiqqan.

Gaiti - 1492-yil 5-dekabrda Kolumb bu orolni kashf etdi. Bu yerda u "Kastiliya yerlariga juda o'xshash bo'lgan, dunyodagi eng chiroyli vodiylar" ni ko'rdi. Shuning uchun bu orolga "Isla de la Espanola" (qisqa qilib Espanyola) deb nom berdi. Kastiliya tilidan tarjima qilganda Isla de la Espanola atamasi "Ispaniya oroli" degan ma'noni anglatadi. Gaiti so'zi esa "tog'li" degan ma'noni anglatadi (boshqa versiyaga ko'ra - "toshloq yer" yoki "baland"). XVI-XVIII asrlarda, orol odatda Espanyola yoki Santo Domingo (asosiy shahri nomi) deb nomlangan. 1804-yilda orolning g'arbiy qismida mustaqil Gaiti davlati paydo bo'ldi va tez orada bu nom butun orolga taalluqli bo'lib qoldi.

Gayana - mahalliy Guainazes xalqi nomidan (tarjimasi - "hurmatga loyiq odamlar").

Gana - Sharqiy Afrikada o'rta asrlarda mavjud bo'lgan qirollik sharafiga. Bu nom o'sha qirollik monarxi unvoni ham hisoblangan. So'zning tarjimasi - "qo'mondon". Buyuk Britaniya mustamlakasi bo'lgan paytda mamlakat "Oltin Qirg'oq" deb nomlangan (1957-yil mustaqillikka erishgan).

Germaniya - Mamlakat turli tillarda turlicha nomlanadi. Nemislarning o'zi uchun bu Deutschland, Frantsiya uchun Allemagne, Finlar uchun Saksa, arablar uchun Almaniya (ألمانيا). Toponim etimologiyasi haqida turli xil farazlar bor. Ulardan biriga ko'ra mamlakat "nayza ko'tarib yuruvchilar yurti" ma'nosini beradi. Eski ingliz

tilidagi "gar" (nayza) va lotincha "man" (odam). Fransuzlar qo'llaydigan Allemagne so'zi sof lotinchada so'zi "barcha odamlar yurti" ma'nosini beradi. O'zbek tilida ham Germaniya o'rnida ba'zan arablar ishlatadigan nom Olmoniya shaklida qo'llaniladi. Rimliklar germanlar deb Galliya urushi paytida (m.a. 58-51-yillar) Reyn daryosining sharqida yashagan odamlarni atashgan. Nemislar o'zi ishlatadigan Deutschland so'zi "odamlar yeri" demakdir. Nemis so'zining ma'nosi (polyakcha: Niemcy; rumincha: Nemti; chexcha: Nemecko; vengercha: Nemet(orszag)) slavyan tilida "bizning tilimizda so'zlamaydiganlar (g'ayrizabonlar)" degan ma'noni beradi (rus tilidagi "немой" - gung, soqov" so'zini eslang). Ba'zi manbalarga ko'ra, «nemis» so'zi qadimgi germanlarning nemetes qabilasining nomidan olingan bo'lib, «ko'chmanchilar» degan ma'noni anglatar ekan.

Gonduras - ispanchadan honduras (o'qilishi "onduras") so'zidan to'g'ridan-to'g'ri tarjima qilganda "chuqurlik" ma'nosini beradi. Bir afsonaga ko'ra, davlat nomi X. Kolumbning Yangi Dunyoga 1502-yilgi so'nggi, 4-borishi paytida aytgan bir iborasidan kelib chiqqan. Uning kemasi kuchli po'rtana tushib qoladi va bundan omon chiqqanlarida Kolumb «Gracias a Dios que hemos salido de esas honduras!» ("Bizni bu chuqurlikdan qutqarganligi uchun Xudoga shukur!") deydi. XVI asrdan boshlab bu nom hozirgi Gonduras hududlariga nisbatan ishlatila boshlaydi.

Grenada - Ispaniyaning shu nomdagi janubiy provinsiyasi nomidan.

Gretsiya (Yunoniston) - lotincha Grekus (greklar). Aristotelning taxminicha, bu nom Makedoniya va Fessaliya oralig'idagi Epirus tumani tub aholisga nisbatan qo'yilgan bo'lishi mumkin. Mamlakatning rasmiy endonimi Ellada hisoblanadi (tarj. "dunyo yeri") va mamlakat ichida Gretsiya nomi tan olinmaydi. Ba'zi mamlakatlarda ham Ellada nomi faqatgina qadimgi Grestiyani ifodalash uchun ishlatiladi.

Gruziya(Gurjiston) - mamlakat endonimi - Sakartvelo" - "Kartvellar mamlakati". Bu nom Kartli - Gruziyaning asosiy tarixiy-geografik hududlaridan biri va Kartveli davlatchiligining beshigi bo'lgan hudud nomidan kelib chiqqan. Gruziyaning nomi ingliz tilida - "Georgia" (o'qilishi "Jorjiya"), ehtimol, bu hududlarda mashhur bo'lgan Avliyo Jorj nomidan kelib chiqqan. Bundan tashqari, xristianlikning bu avliyosi bu hududlar homiysi bo'lgan va o'rta asrlarda Gruziya hududlarida uning 365 ta ibodatxonasi bo'lgan. Bir qator boshqa tillarda paydo bo'lgan "Gurjiston" nomi arab-fors manbalaridagi "Gurjan" yoki "Gurzan" so'zidan kelib chiqqan (tarj. "bo'rilar mamlakati"). Gruziyaning arman tilida nomi "Վրաստան" (Vrastan) tarjimada "Yuqori mamlakat" degan ma'noni anglatadi.

Gvatemala - bu davlatning nomi asteklar tilidagi Cuauhtēmallān so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "ko'p daraxtlar joyi" degan ma'noni anglatadi.

Gvineya - 'Ekvatorial Gvineya' ga qarang.

Grenada - Ispaniyaning Granada provinsiyasi nomidan olingan.

H

Hindiston - Hind daryosi sharafiga. Rasmiy nomi Hindiston Respublikasi bo'lib, qadimgi forscha hindu (sanskritcha sindhu so'ziga qarindosh) so'zidan kelib chiqqan bo'lib, Hind daryosining tarixiy nomidir. Hindiston Konstitutsiyasida mamlakat nomi sifatida hind tilida, mamlakatning rasmiy tilida - Bharat (hindi भारत) nomi o'rnatilgan. Bu tarixi Mahabharatada yoritilgan qadimgi hind shohining sanskrit tilidagi nomidan kelib chiqqan.

I

Isroil - Ya'qub payg'ambar (a.s.) ning ikkinchi nomi. U kishining 12 ta o'g'li bo'lgan va yahudiylar mana shu 12 farzanddan tarqalgan. Ular "Bani Isroil", ya'ni "Isroil o'g'illari" deb atalgan va keyinchalik, 1948-yilda tuzilgan yahudiylar davlati o'ziga shu nomni oladi.

Indoneziya - "hind orollari". Yunoncha "nesos" so'zi "orollar" degan ma'noni beradi. (Demak, Mikroneziya - kichik orollar, Polineziya – ko'p orollar). Hind okeanidagi orollar deb tushunish mumkin. Malay arxipelagidagi bu hududlar Niderlandiya mustamlakasi bo'lgan paytida metropoliya tomonidan "Niderland Ost-Indiyasi" deb atalgan.

Iroq - Bu mamlakat nomining kelib chiqishi haqida turli xil gipotezalar bor. Ulardan biriga ko'ra, bu nom qadimgi Shumer-Akkad davlatining asosiy shahri bo'lgan Uruk shahri nomidan olingan. Tarjimasi eski yahudiy tilidan "daryolar orasida" degan ma'noni beradi (daryolar deganda Dajla va Frot daryolari nazarda tutiladi). Ba'zi manbalarda bu so'zning tarjimasi shumer tilidan "shahar" degan ma'no berishi aytilgan. Pospelov ma'lumotiga ko'ra arablar Dajla va Frot daryolari havzalarini egallagach bu hududga al-Iroq (العراق) deb nom berishgan. Ma'nosi "qirg'oq".

Irlandiya - keltlargacha yashagan Iwerin qabilasi tilidagi Eire so'zidan olingan bo'lib, "hosildor yer" yoki "Eire (keltlarning hosildorlik ilohasi) yeri" ma'nolariga ega. Bu davlat nomini inglizchadan "temir yer" (iron land) degan tarjima bilan chalkashtirmaslik kerak.

Islandiya - "muz yer". Ajnabiylarni aslida hosildor bo'lgan bu yerlarga kelish fikridan qaytarish uchun ataylab shunday nomlashgan.

Italiya - "buqacha yurti". Bu nom faqatgina hozirgi Italiyaning janubiy qismidagi kichik bir tumanga nisbatan qo'yilgan, ya'ni faqat o'sha tumandagina buqachalar ko'p bo'lgan.

Italiya so'zining kelib chiqishi haqida aniq ma'lumot mavjud emas. Eng keng tarqalgan nuqtai nazarga ko'ra, atama Gretsiyadan kelib chiqqan va "buzoqlar mamlakati" degan ma'noni anglatadi. Buqa Italiyaning janubida istiqomat qiluvchi

xalqlarning timsoli edi va ko'pincha otni bo'g'ib qo'yuvchi Rim She-bo'ri sifatida tasvirlangan. Dastlab Italiya nomi faqat hozirgi Italiya (hozirgi Kalabriya viloyati) egallab olgan hududga tegishli edi. Qo'shimcha: Italiya hududida 2 ta anklav davlat mavjud - Vatikan va San-Marino

Ispaniya - "Ispaniya" nomi finikiyaliklar tilidan kelib chiqqan. Finikiyaliklar tilidagi "ishpanim" so'zi "Damanlar sohili" degan ma'noni anglatadi (daman - mayda, o'txo'r, sutemizuvchi hayvonlar oilasiga mansub, qunduzga o'xshash hayvon). Rimliklar bu so'zni ko'plikda (Hispaniae) butun Pireney yarim oroliga nisbatan ishlatishgan.

J

Jazoir (Aljir) - arab tilidan 'al-jazoir' – “orollar” (الجزائر)

Jibuti - 1977-yilda Fransiyadan mustaqillik e'lon qilingach, mamlakat o'zining poytaxti nomi bilan Jibuti deb nomlandi. "Jibuti" nomi, o'z navbatida, shahar joylashgan Ras Jibuti burni nomidan kelib chiqqan. "Jibuti" so'zi afar tilidagi "palma tolasidan yasalgan eshikosti sholcha" ma'nosini anglatuvchi "gabouti" so'zidan olingan bo'lishi ham mumkin. E. M. Pospelovning so'zlariga ko'ra, toponimning bunday nomlanishiga sabab mayda marjon riflaring burunning ustki qismida hosil qilgan g'adir-budur yuza sabab bo'lgan.

K

Kabo-Verde - portugolcha "yashil burun" (bu yerda burun so'zi geografik atama). Yashil orolni ko'rgunlarigacha butun Sahroyi Kabir bo'ylab sayohat qilgan portugal sayyohlari tomonidan qo'yilgan.

1456-yilda venetsiyalik Kadamosto Yashil burun yarimoroliga (portugalcha Cabo Verde) qarama-qarshi joylashgan bir qator orollar arxipelagni kashf etdi va ularni Kabo Verde orollari deb atadi. 1975-yilgi mustaqillikdan so'ng davlat "Yashil burun orollari respublikasi" yoki sodda qilib "Yashil burun orollari" degan nom oldi (port. Ilhas do Cabo Verde). 80-yillarning o'rtalariga qadar, mamlakat xorijda tarjima qilingan, ya'ni Kabo Verde shaklida yangradi. 1986-yilda mamlakat hukumati "Republica do Cabo Verde" nomini qabul qildi va nom bilan bog'liq farq yo'qqa chiqarildi.

Kamerun - Mamlakat nomi "Rio dos Camarones" (portugal tilida - "krevetkalar daryosi") gidronimidan kelib chiqqan. Ushbu gidronim Vuri daryosi mansabining 1480-yillarida portugaliyalik navigatorlar tomonidan kashf etilgandan keyin paydo bo'lgan. Bu yerda juda ko'p krevetkalar topilganligi bu hududning shunday nomlanishiga sabab bo'lgan. Keyinchalik, gidronim Kamerun shakliga aylantirildi va hozirgi Kamerun hududlariga nisbatan ishlatila boshladi.

Kanada - Kanada nomi lavrentiyalik irokez qabilasi tilidagi kanata sozidan olingan (tarj. 'qishloq', 'manzilgoh'). 1535-yilda hozirgi Kvebek sharhi hududida yashagan hindu qabilalari fransuz tadqiqotchisi Jak Kartyega shu atrofdagi Stadakon qishlog'iga yo'nalish berish uchun shu so'zni ishlatgan. 1545-yildan yevropaning kitob va xaritalarida bu nom Sent-Lovrens daryosi havzalariga nisbatan ishlatish boshlangan. 1791_yilida Buyuk Britaniya hozirgi Kanada hududlarini egallagach bu hududlarga umumiy qilib Kanada nomini ishlatishni boshlagan va bu nom hozirgacha saqlanib qolgan.

Keniya - Keniya tog'i sharafiga. Bu tog' Kikuyu tilida Kere-Nyaga (tarj. oq tog') deb ataladi. Buyuk Britaniya mustamlakasi davrida mamlakat dastlab Sharqiy Afrika Protektorati deb atalgan. Rasmiy nomi 1920-yilda Keniyaga o'zgartirildi.

Kipr - bir taxminga ko'ra, shu hududda joylashgan mis konlari sharafiga shunday nomlangan (lotincha "cuprum" so'zidan). Boshqa bir taxminga ko'ra, orolda o'sadigan kiparus (ignabargli o'simlik turi) sharafiga nomlangan.

Kiribati - bu orollarga ingliz kapitani Tomas Gilbert sharafiga Gilbert orollari deb nom berilgan. Bu nom mahalliy tilda "Kiribati" deb talaffuz qilinadi va bu nom mamlakat nomiga asos bo'lgan.

Kolumbiya - Xristofor Kolumb sharafiga

Komor orollari - arab tilidan "Juzur ul-qomar" (جزر القمر) – "oy orollari"

Kongo - mahalliy xalq tilidan so'zma-so'z "ovchilar" degan ma'noni anglatadi.

Hozirda Afrikada Kongo nomli 2 ta davlat bor: Kongo Respublikasi va Kongo Demokratik Respublikasi. Bu davlatlar tarixiga biroz to'xtalsak. Dastlab Kongo Respublikasi.

Kongo daryosining o'ng sohilidagi yerlarni 1883-yilda Pyer de Brazza rahbarligidagi fransuzlar egallaydi (mamlakat poytaxti Brazzavil uning nomiga qo'yilgan). Bu hudud 1886-1947-yillarda Fransiya Ekvatorial Gvineyasi tarkibida bo'ldi. 1947-yildan Fransuz dengizorti hududi deb nomlandi. 1958-yilda Fransuz hamjamiyati tarkibida avtonomiyani qo'lga kiritdi. 1960-yilda mustaqillikka erishdi. Mamlakat nomi Kongo Respublikasi bo'lib qoldi.

Kongo daryosi havzasining katta qismini 1885-yilda Belgiya mustamlakaga aylantirgan edi. Bu hududlar 1885-1908-yillarda Belgiya qiroli Leopold II ning xususiy mulki bo'lgan va bu hududlarda uning qattiq diktaturasi o'rnatilgan. 1908-yilda u bu hududni Belgiya hukumatiga sotadi. Natijada bu hududlar Belgiya mustamlakasiga aylanadi va Belgiya Kongosi nomini oladi. 1960-yilda Patrik Lulumba boshchiligida mamlakat mustaqillikni qo'lga kiritdi va Kongo Respublikasi nomini oladi. Bu paytda fransuz mustamlakasi bo'lmish hudud ham o'ziga Kongo Respublikasi nomini olgan edi. Biroz vaqt davomida bu davlatlar o'z poytaxtlari nomi bilan farqlanib turdi:

Kongo-Brazzavil Respublikasi va Kongo-Leopoldvil Respublikasi (Leopoldvilning hozirgi nomi Kinshasa. 1966-yil o'zgargan). Mamlakat 1971-1997-yillarda mamlakat Kongo daryosining ikkinchi nomi - Zair nomi bilan ataldi. 1997-yil Mobutu diktaturasi ag'darilgandan so'ng mamlakat nomi Kongo Demokratik Respublikasiga o'zgartirildi.

Kot-d'Ivuar - fransuzchadan "fil suyagi qirg'og'i". XV-XVI asrlarda portugal va fransuz dengizchilari Afrikaning g'arbiy qirg'oqlarini shu hudud mahalliy iqtisodiyotidan kelib chiqib, 4 ta "qirg'oqqa bo'ladi. 1) Ivory Coast ya'ni Côte d'Ivoire - fil suyagi qirg'og'i ; 2) Pepper Coast yoki Grain Coast - qalampir yoki don qirg'og'i (hozirgi Liberiya); 3) Gold Coast - Oltin qirg'oq (hozirgi Gana); 4) Slave Coast - qul qirg'og'i (hozirgi Togo, Benin, Nigeriya hududlari). Mamlakat 1960-yil mustaqil bo'lgan bo'lsa-da, uning nomi turli tillarda tarjima variantida ishlatilaverdi (masalan: Germaniyada - Elfenbeinküste; Italiyada - Costa d'Avorio; Finlandiyada - Norsunluuranniko; Rossiyada - Берег Слоновой Кости). 1986-yilda hukumat mamlakatning rasmiy nomi Côte d'Ivoire deb e'lon qildi va xalqaro miqyosda bu nomning tarjima variantini ishlatish man etildi. Shunga qaramay ko'plab ingliz OAV lari Ivory Coast nomini ishlatmoqda.

Koreya - Koryo sulolasi sharafiga. Koryo nomi bu O'rta asrlarda mavjud bo'lgan Koguryo davlati nomining qisqartma shaklidir. Song Yong Yunning "Musulmonlarning Koreya bilan dastlabki aloqalari" (Muslims earlier contacts with Korea. 1996. p.99) asarida yozilishicha Koryo nomi fors savdogarlari talaffuzida Koreya deb yangragan ve keyinchalik bu nom keng tarqalib ketgan. Koreys tilida Koreya Respublikasi Texanminguk deb nomlanadi (대한 민민). Ko'pincha to'liq nomning qisqartmasi Xanguk (한국, 韓國) yoki Texan (대한, 大韓) ishlatiladi.

Kosta-Rika - ispancha "boy qirg'oq". Mamlakatning bunday nomlanishiga X. Kolumb Yangi dunyoga 1502-yilgi so'nggi safari chog'ida Kosta Rika qirg'oqlariga ham suzib boradi va mahalliy aholining ko'plab oltin taqinchoqlar taqib yurganligini ko'rgani haqidagi ma'lumotlari sabab bo'lgan.

Kuba - Tarixchilar Kuba nomi Taino tilidan kelib chiqqan deb hisoblashadi. Bu nomning aniq ma'nosi noma'lum, ammo uni "unumdor yer" (kubao), "markaziy yer" (cubacanan) yoki "ajoyib joy" (coabana) deb tarjima qilish mumkin.

Xristofor Kolumb Iortugaliyalik ekanligini ta'kidlovchi frinj nazariyasi (inglizcha - fringe theory - o'z sohasidagi qabul qilingan nazariyadan farq qiladigan g'oya yoki nuqtai nazar) yozuvchilarining fikriga ko'ra, Kubaga Kolumb tomonidan Portugaliyaning Beja tumanidagi Kuba shaharchasi nomi berilgan.

L

Laos - mamlakat nomi 1893-yilda fransuz Hindixitoyidagi 3 ta Lao qirolligini birlashtirishidan paydo bo'lgan. Bu nom mamlakatdagi asosiy etnik guruh

hisoblangan Lao xalqi nomining ko'plik shaklidir (qiziq ma'lumot: 16 mln Lao xalqi Tailandda yashaydi va aholining 25% ini tashkil etadi. 3 mln Lao Laosda yashaydi va aholining 50% ini tashkil etadi). Lao tilida mamlakat nomi "Muang Lao" yoki "Patet Lao" deb atashadi. Ikkala so'z ham Laolar yurti ma'nosini beradi.

Litva - wikipedia.org saytida bu mamlakat nomining tarjimai noma'lum deyilgan bo'lsa-da, etymonline.com sayti bergan ma'lumotga ko'ra, bu nom "qirg'oq" degan ma'no anglatishi taxmin qilinadi.

Livan - mamlakat hududidagi Livan tog'i nomidan olingan. Bu so'z finikiyaliklar tilida (semit(somiy) tillar oilasiga kiruvchi, O'rtayer dengizi atrofidagi mamlakatlarda iste'molda bo'lgan til) "oq tog" (ing. Mount of Lebanon) ma'nosini anglatadi.

Lesoto - Buyuk Britaniya mustamlakasi paytida mamlakat Basutolend deb atalgan. Bu nom "basuto yeri" degan ma'noni anglatadi. Basuto yoki Suto(Soto) - Lesoto va Janubiy Afrikaning unga qo'shni hududlarida yashovchi xalq. "Basuto" etnonimi "-suto (-soto)" o'zagi va "-ba" prefiksidan hosil bo'lgan. 1966-yil mamlakat mustaqillikka erishgach o'sha -suto (-soto) o'zagidan tarkib topgan Lesoto nomini qabul qildi. Xalqning nomi - Soto, davlatining nomi - Lesoto, tilining nomi - sesoto. Lesoto barcha tomondan Janubiy Afrika Respublikasi bilan o'ralgan (anklav) davlat hisoblanadi.

Liberiya - lotincha Liber "ozod". Bu hudud ozod qilingan amerikalik qullar joylashtirilgan hudud bo'lganligi uchun shunday nomlangan.

Lixtenshteyn - nemischa - "yengil tosh". Bu hudud Shellenburg va Vaduts (mamlakat poytaxti) hududlarini sotib olgan va birlashtirgan Lixtenshteyn sulolasi sharafiga shunday nomlangan.

Lyuksemburg - "kichik qasr" (kelt tilida 'Lucilem' - "kichik", nemischa 'burg' - "qasr").

M

Mavrikiy - golland shahzodasi Mavrisius (Morisa) Oranskiy sharafiga. Mamlakat hududi bitta oroldan iborat. Bu orolni X asrda arablar ochadi va "Dina Arobi" deb nomlaydi. XVI asr boshida bu orolga portugal dengizchilari kirib keladi va orolni o'zlarining kemasi sharafiga "Sishna" deb nomlaydi (port. Cisna - oqqush). 1598-yili orol gollandlar tomonidan egallanadi va ular orolni mamlakat shtatgalteri Moritsa Oranskiy ismining lotincha shakli bilan "Mauritius" deb nomlaydi. 1715-yildan boshlab orol Fransiya qo'l ostiga o'tadi. Fransuzlar orolni Il-de-Frans (fr. île de France - Fransiya oroli) deb nomlaydilar. 1810-yildan esa orolni inglizlar egallaydi va orolning eski Mauritius nomini tiklashadi. Mauritius nomi o'zbek tiliga rus tilidan Mavrikiy shaklida kirib kelgan. Mavrikiy 1968-yili Buyuk Britaniya hamdo'stligi tarkibidagi mustaqil konstitutsiyaviy monarxiya deb e'lon qilinadi. 1992-yil 12-martda mamlakat respublika deb e'lon qilindi.

Mavritaniya - bu toponim miloddan avvalgi 3-mingyillikda finikiyalik dengizchilarning Afrikaning g'arbiy qismida joylashgan hududga bergan "Mauharim" - "G'arbiy hudud" nomidan paydo bo'lgan. Mavritaniya mustamlaka davrida Fransiya G'arbiy Afrikasi hududlariga kirar edi. Mamlakat 1960-yilda shu nom ostida mustaqillik e'lon qilgan.

Madagaskar - bu nom lingvistik jihatdan hech qanday ma'noga ega emas. Bu nom dastlab venetsiyalik sayyoh Marko Poloning qaydlarida Madageiscar shaklida paydo bo'lgan. Ammo bu nomning bu orolga aloqasi bo'lmagan. Shunchaki, Polo orol bilan adashtirib qo'ygan Mogadisho shahri (Somali poytaxti) nomining buzib talaffuz qilinishidan hosil bo'lgan.

Makedoniya - bu nomi yunoncha Μακεδονία (Makedoniya) dan kelib chiqqan bo'lib, "baland bo'yli, ingichka" degan ma'nolarni anglatadi

Mali - bu toponim mamlakat hududida o'rta asrlarda mavjud bo'lgan Mali imperiyasi nomidan olingan. Bu toponimning ma'nosi aniq emas. Pospelovning ma'lumotiga ko'ra, Madinka tilidagi (Mali, Gvineya va qisman Kot d'Ivuar hududida yashovchi xalq) 'mali' so'zidan (tarj. begemot) olingan deb taxmin qilinadi. Uolny Filipning "Mali imperiyasining kashf qilinishi" (Discovering the Empire of Mali) asarida keltirilishicha, bu nom "qirol yashaydigan joy" degan ma'noni anglatadi. Mali imperiyasi asoschisi Sundiata Keyt qudratli va boy hukmdor bo'lganligini hisobga oladigan bo'lsak, ikkinchi qarash to'g'riroqdek ko'rinadi.

Mozambik - bu toponim hozirda mamlakat shimoli-sharqiy qismida joylashgan orolni boshqargan mahalliy sulton Musa bin Biyk nomidan olingan. Musa bin Biyk aslida orolga birinchi bo'lib suzib kelgan va hukmronlik qilib qolib ketgan arab savdogari edi. 1498-yili orolga portugallar kirib keladi va orolni sulton ismi bilan nomlaydi (portugalcha Ilha de Moçambique). Keyinchalik bu nom butun mamlakat nomiga aylanadi

Mongoliya(Mo'g'uliston) - Mongoliya "mongollar yurti" demakdir. Mongol etnonimining kelib chiqishi haqida turli xil farazlar mavjud. Tilshunos olim Xasdorjning so'zlariga ko'ra, Ordosdagi Mon tog'ining yaqin joylarda yashagan odamlar mon nomi bilan atalgan. Unga "gol" so'zi qo'shildi, natijada mongol nomi paydo bo'ldi. Gol "markaziy, asosiy" degan ma'noni anglatuvchi mo'g'ulcha so'zdir. Boshqa bir taxminga ko'ra, mongol nomi mongolcha mənх ("abadiy") va gal ("olov") so'zlarini birlashtirish orqali paydo bo'lgan. Mongoliyalik olim J. Bayasax mongol nomi mongolcha mənᡆ ("kumush") so'zining o'zgarishi natijasida paydo bo'lganligini taxmin qiladi.

Myanma(Birma) - mamlakat nomi "tez", "kuchli" degan ma'nolarni bildiradi. Y. M. Pospelovning bergan ma'lumotiga ko'ra, "Myanma" so'zi "myan xalqi yurti" ma'nosini beradi. Mamlakat 1989-yilgacha rasman Sotsialistik Birma Respublikasi Ittifoqi, qisqacha - Birma deb nomlangan. "Birma" nomi chet tilidan kirib kelgan va

mamlakat ichkarisida mashhur emas. 2010-yilda mamlakat nomi "Myanma Ittifoqi" dan "Myanma Ittifoqi Respublikasi" ga o'zgartirildi, shuningdek, davlat bayrog'i va gerbi ham o'zgardi.

Malavi - Mamlakat Buyuk Britaniya prorektorati ostida 1907-yilgacha Britaniya Markaziy Afrikasi, 1964-yilgacha Nyasalend deb nomlangan (Nyasa - mamlakat hududidagi ko'l nomi). 1964-yilgi mustaqillikdan so'ng mamlakat Malavi nomini oldi. "Malavi" nomi bir tomondan Nyasa ko'lining boshqacha nomi. Bu nom chicheva tilidan "alanga" ma'nosini beradi. Quyosh chiqishi paytida ko'l suvining olovrang tovlanishidan shunday nomlangan.

Malayziya - Malaylar yurti. Melayu nomi sanskrit tilidan Malaiur yoki Malayadvipa so'zlaridan kelib chiqqan bo'lib, ularni "tog'li mamlakat" deb tarjima qilish mumkin. Ushbu so'z hind savdogarlari tomonidan Malakka yarim oroliga nisbatan aytilgan. Boshqa bir versiyaga ko'ra, bu nom tamil tilidagi "tog'" so'zidan kelib chiqqan. 1957-yilda Malay yarim orolidagi davlatlarni o'z ichiga olgan Malay Federatsiyasi o'z mustaqilligini e'lon qildi. "Malayziya" nomi 1963 yilda Singapur, Shimoliy Borneo va Saravak federatsiyaga qo'shilganidan so'ng qabul qilingan. Shunday qilib, "zi" qo'shimchasi uchta davlatning birlashishi sharafiga qo'shildi.

Maldiv orollari - hind-yevropa tillaridagi 'male' ("bo'rtib chiqish", "ko'tarilish", "o'sish") va sanskrit shaklidagi 'divi' - "orol" so'zlaridan kelib chiqqan. Etymonline.com sayti ma'lumotiga ko'ra, sanskritcha "maladvipa" - "orollar gulchambari" ma'nosini beradi.

Malta - bu nomining kelib chiqishi aniq emas. Eng keng tarqalgan versiyasiga ko'ra, "Malta" so'zi yunoncha μέλι (meli) "asal" so'zidan kelib chiqqan. Qadimgi yunonlar orolni Μελίτη (Melitē) - "shirin asal" deb atashgan. Buning sababi orolda noyob asal turini beruvchi endemik asalarilar (endemik - o'simlik va hayvonlarning katta bo'lmagan geografik mintaqalardagi nisbatan kichik arealda tarqalgan tur, urug', oilasi) yashaganligi bo'lishi mumkin. Boshqa bir farazga ko'ra, "Malta" so'zi finikiyaliklarning "Malet" so'zidan kelib chiqqan bo'lib, "boshpana" yoki "port" degan ma'noni anglatadi.

Marokash(Marokko) - Davlatning rasmiy nomi arabcha - مملكة المغربية mamlakatul mag'ribiyya - so'zma-so'z "Mag'ribiyya(G'arb) qirolligi". Bundan tashqari bu mamlakatning - المغرب الأقصى Mag'ribul Aqso - "uzoq g'arb" degan endonimi ham bor(darhaqiqat, bu davlat Afrika qit'asining eng g'arbida joylashgan arab davlatidir). O'rta asr arab tarixchilari bu nomni Mag'ribul Avsat (- المغرب الأوسط o'rta g'arb) va Mag'ribul Adna (- المغرب الأدنى yaqin g'arb) kabi mintaqalardan farqlash uchun

ishlatishgan. "Mag'rib" so'zi arab tilida "shom payti" ma'nosini ham beradi (صلاة - المغرب shom namozi). (Marokash ((مراكش nomi o'rta asrlarda bu davlat hududida mavjud bo'lgan Almuvaahhidun Xalifaligi (arabcha الموحدون, inglizcha Almohad Caliphate. XII asrda shimoliy Afrikada mavjud bo'lgan barbar islom davlati) va Almurobitun sulolasi (arabcha المرابطون, inglizcha Almoravid dynasty. XI-XII asrlarda Andalusiya va hozirgi Marokash hududlarida hukm surgan) poytaxti bo'lgan shahar nomidan olingan. Bu nom barbar tilidagi 'amur' va 'akush' so'zlaridan yasalgan va "Xudo yeri" degan ma'no beradi degan taxminlar mavjud. XIX asr oxirida Yevropada mamlakatning fransuzcha Maroc nomi keng tarqaldi. Bu nomning Morocco, Marok, Marokko kabi variantlari ham paydo bo'ldi. Mamlakat nomi XX asr o'rtalarigacha ko'plab arab adabiyotlarida Marokash shaklida kelgan va hozir ham bu nom fors, urdu va panjob tilida ishlatiladi (jumladan, bizda ham).

Marshall orollari - orolning mavjudligini 1788-yilda hujjatlashtirgan birinchi britaniyalik kapitan Jon Marshall sharafiga shunday nomlangan.

Meksika - Mamlakat nomining kelib chiqishi haqida toponimik afsonalarga asoslangan bir nechta farazlar mavjud. Bir afsonaga ko'ra, urush xudosi va mamlakatining homiysi Uitsilopochtli "Metsli" yoki "Meshi" degan sirli nomga ega bo'lgan. Shundan kelib chiqsak, "Meksika" toponimi "Meshining joyi" yoki "urush xudosi mamlakati" degan ma'noni anglatadi. Boshqa bir farazga ko'ra, "Meksika" nomi asteklar tilidagi mēztli ("oy") va xīctli ("kindik") so'zlarining birikmasidan hosil bo'lgan va taqriban "oy markazidagi joy" degan ma'noni anglatadi. XVI asrning ispan missioner va tilshunosi Bernardino de Saagunning bergan mistik faraziga ko'ra, Meksika "dunyoning markazi" degan ma'noni anglatishi mumkin.

Misr(Egipet) - Egipet nomi Yevropaga qadimgi yunon tilidan kelgan. Miloddan avvalgi 1-ming yillikning boshida qadimgi yunonlar Misrga kirib kela boshlaganlarida, ular duch kelgan eng yirik shaharlardan biri Delta va Nil vodiysi chegarasidagi Memfis bo'lgan. Uning ismlaridan biri - "Xikupta" - Ptax qalbining uyi - bo'lgan (Ptax - qadimgi misrliklar e'tiqodicha hosildorlik ilohi). Yunonlar bu nomni butun mamlakatga nisbatan qo'llashgan. Fransuzlar bu nomni Egypte deb talaffuz qilgan

Arab davlatlari, Old Osiyo va Mesopotamiya xalqlari (jumladan, bizlar ham) bu mamlakat uchun Misr (arabcha مصر - yashash joyi, shahar) nomini ishlatadilar. Ushbu so'zning etimologiyasi, ehtimol, Misr aholisi va bir-biriga yaqin joylashgan ko'p sonli shaharlar bilan bog'liq. Zamonaviy Misr arablari lahjasida bu nom "Masr" kabi eshitiladi. Misr nomi akkad tilidagi "mi-iş-ru" ("mişru") so'zidan kelib chiqqan va "chegara" degan ma'noni anglatadi.

Qadimgi misrliklar Nil vodiysining unumdor tuprog'ining rangidan kelib chiqib, o'z yurtlarini Ta-Kemet - "qora yer" deb atashgan.

Misrning yana bir qadimgi nomi bu - Aeria

Moldova(Moldaviya) - mamlakatning rasmiy nomi Moldova Respublikasi. Bu davlat SSSR tarkibida bo'lganda Moldaviya deb atalagan. Mamlakat nomi Ruminiyaning shimoli-sharqidagi shu nomdagi daryodan olingan. Bu nom slavyan tilidagi "mold" - "archali" so'zidan olingan. Moldova davlatining hududlari tarixan Ruminya bilan bog'liq bo'lgan. Sovet Ittifoqi 1940-yil 27-iyunda Ruminiyadan Bessarabiya va Shimoliy Bukovinani darhol SSSR ga topshirishni talab qildi. 1940-yil 2-avgustda bu hududlarda Moldaviya Sho'ro Respublikasi tuzildi.

Monako - yunoncha "monos" - yolg'iz, bir; "oikos" - uy, ya'ni "yolg'iz uy" degan ma'noni beradi. Monako 2.02 km² hudud bilan dunyoda eng kichkina ikkinchi mamlakat hisoblanadi (Vatikandan so'ng).

N

Namibiya - Mamlakat 1890-1968-yillardagi mustamlaka davrida Germaniya Janubi-G'arbiy Afrikasi deb nomlangan. 1968-yilda Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh Assambleyasining rezolyutsiyasiga binoan unga Namibiya nomi berildi. Toponim mamlakatning g'arbiy sohilidagi dunyodagi eng qadimiy cho'l hisoblangan Namib cho'lining nomidan kelib chiqqan. "Namib" mahalliy nama tilida "keng joy" degan ma'noni anglatadi. Shundan so'ng, Janubiy Afrika Respublikasi bu mamlakatni 20 yil davomida okkupatsiya qilib turdi va faqat 1988-yilda Namibiyani tark etishga rozi bo'ldi. 1990-yil 21-martda BMT Bosh kotibi (Xaviyer Peres de Kuelyar) va JAR Prezidenti (Frederik Uillem de Klerk) huzurida Namibiyaning mustaqilligi e'lon qilindi.

Nepal - bu toponim etimologiyasining bir nechta versiyalari mavjud. Ulardan biriga ko'ra, toponim sanskritcha "nipa" ("tog'lar etagida") va "alay" ("uy", "yashaydigan joy") so'zlaridan olingan, ya'ni, "tog' etagidagi uy" degan ma'noga ega (Himolay - qorli uy). Bunday nom hududning asosan tog'li hududlardan iborat ekanligidan paydo bo'lgan bo'lishi mumkin. Boshqa bir versiyaga ko'ra, "Nepal" so'zi tibetcha "niampal" ("muqaddas yer") so'zidan kelib chiqqan. Bu nom Budda nomi bilan tanilgan Siddxarta Gautama 2500 yil oldin Nepalda tug'ilganligi sababli bo'lishi mumkin.

Nigeriya - davlat hududidan oqib o'tuvchi Niger daryosi sharafiga. Tuareg tilidagi "n-igereouen" - "katta daryo" yoki "buyuk daryo" so'zidan olingan degan taxminlar bor. Arabchaga "nahr-ul anhar" (نهر الأنهار)- "daryolar daryosi" deb tarjima qilingan.

Niger - Nigeriya bilan bir xil etimologiyaga ega. Bu ikki davlatning garchi nomlari o'xshash bo'lsa-da, garchi qo'shni davlatlar bo'lishsa-da ular tarixan alohida davlatlar hisoblanadi. Niger 1898-1960-yillar davomida Fransiya mustamlakasi bo'lgan va aholi boshiga 414 AQSH dollari yalpi ichki mahsulot (YIM) bilan dunyodagi eng qashshoq davlatlardan biridir (182-o'rin). Hududining 80% idan ko'prog'i Sahroyi Kabirga to'g'ri keladi. Nigeriya esa 1885-1960-yillarda Buyuk Britaniya mustamlakasi bo'lgan davlatdir. Bu davlat Nigerdan farqli ravishda dunyodagi eng boy davlatlar

sirasiga kiradi. 2014-yilda YIM bo'yicha JAR ni quvib o'tib, Afrikaning eng boy davlatiga aylandi. 2015-yilda 1 trillion 500 milliard AQSH dollariga teng YIM bilan dunyoning iqtisodi eng kuchli 20 ta davlati qatorida tilga olindi.

Niderlandiya - bu davlatga nisbatan ko'pincha Gollandiya ko'pincha nomi ishlatiladi. Janubiy va Shimoliy Gollandiya hozirgi Niderlandiyaning o'n ikki viloyatidan faqat ikkitasidir. Golland so'zi eski golland tilidagi "holtland" - daraxtli yer" ma'nosini beradi. Ular tarix davomida juda rivojlangan hududlar bo'lgan va shuning uchun Niderlandiyadan tashqarida ham mashhur bo'lgan. Shu sababli ko'p davlatlar bu nomni butun Niderlandiyaga nisbatan ham ishlatardi. 2020-yil 1-yanvardan boshlab Niderlandiyaning rasmiy muassasalari, kompaniyalari, bosma ommaviy axborot vositalari va universitetlari o'z mamlakatlarining "Gollandiya" nomidan voz kechib, faqatgina "Niderlandiya" nomi bilan belgilashni boshladilar (Niderlandiya Tashqi ishlar vazirligi buni yagona milliy brendni shakllantirish uchun qilingan deya izohladi). Tarjimada "Niderlandiya" nomi "quyi yerlar" degan ma'noni anglatadi, ammo uni tarjima qilish mutlaqo noto'g'ri, chunki tarixiy sabablarga ko'ra bu atama bilan hozirda Benilux davlatlari hududiga to'g'ri keladigan hudud nomlangan. O'rta asrlarning oxirlarida Shimoliy dengiz qirg'oqlari bo'ylab Reyn, Maas, Shelda daryolarining quyi qismida joylashgan hududlar "Primorye pasttekisliklari" yoki "Quyi yerlar" (de Lage Landen bij de zee, de Nederlanden) nomi bilan tanilgan (qarang: Belgiya). Darhaqiqat, bu hududlar dengiz sathidan pastda joylashgan. "Niderlandiya" nomining rasmiy jihatdan birinchi marta ishlatilishi XIV-XV asrlarga to'g'ri keladi.

Nikaragua - bu nomining kelib chiqishi biroz noaniq. Bir gipotezaga ko'ra, davlat nomining kelib chiqishi Nikaragua ko'li va atrofdagi yerlarda yashagan Nikarao qabilasi bilan bog'liq. Boshqa bir nazariya shundan iboratki, u mahalliy tilda "suv bilan o'ralgan" degan ma'noni anglatishi mumkin. Ya'niki, bu nom mamlakatning ikki chuchuk suvli ko'llariga - Nikaragua va Managua ko'lga yoki sharqiy va g'arbiy tomondan okean suvlari bilan chegaralanligiga ishora qiladi. Boshqa bir afsonaga ko'ra, ispaniyaliklar tomonidan o'ldirilgan Nikarao ismli rahbar nomidan. Biroq, yaqinda, bunday nomga ega bo'lgan odamning mavjud bo'lmaganligi aniqlandi.

Norvegiya - qadimgi skandinav tilidagi "norreweg" ("shimoliy yo'l") so'zlaridan yasalgan. Bu nom dastlab normanlarni Shimoliy dengizga olib chiqqan qirg'oqbo'yi dengiz yo'lga nisbatan paydo bo'lgan. Natijada bu nom Skandinaviya yarim orolining g'arbiy qirg'oqlariga, keyinchalik, bu hududda paydo bo'lgan davlatga nisbatan qo'llanila boshladi. Norveglarning o'zi ishlatadiga 'Norge' nomi 'northr' va 'rike' ("shimoliy qirollik") so'zlaridan kelib chiqqan.

O

Ozərbayjon - "olov yurti" (qadimgi neft basseynlari ustidagi yong'inlar tufayli). Qadimgi nomi Atropatene arab tilida Ozərbayjon deb talaffuz qilina boshlagan.

"Ozarbayjon" toponimi qadimgi Atropatena yoki Midiya Atropatenasi davlati nomidan kelib chiqqan. Midiya Atropatena (forscha Mad-i Aturpatkan, Midiya Atropatova) yoki shunchaki Atropatena deb Aleksandr Makedonskiy istilosidan keyin ahamoniylarning Midiyadagi so'nggi satrapi bo'lgan Atropat (Aturpatak) Midiya shimoliy qismida tuzgan podsholik atala boshlangan. Atropat nomi qadimgi fors tiliidagi «Āturpāt» - o'tga sig'inuvchi ruhoniy (so'zma-so'z "olov qo'riqchisi") so'zidan kelib chiqqan. Atropatenada haqiqatan ham ko'plab zardushtiylik ibodatxonalari bor edi, ularda olov yonib turardi. "Aturpatkan" nomidan o'rta asr forsiy tilida "Aderbadgan" (forscha Āzarâbâdagân) deb talaffuz qilingan va keyinchalik bu nomdan hozirgi Ozarbayjon nomi kelib chiqqan.

XIX asr Ozarbayjon tarixchisi Abbos Quli Aga Bakixanov "Ozarbayjon" so'zining kelib chiqishini bu mintaqadagi arab xalifaligiga qarshi Eron Xurramiylari qo'zg'olonini boshqargan mashhur sarkarda Bobak nomi bilan bog'lagan. Bakixanov o'zining "Gulistoni Iram" asarida shunday yozgan: "Aftidan, Ozarbayjon nomi, arablar Azerbabejan deb talaffuz qiladigan "Azer-Babegan" so'zidan kelib chiqqan. Bu so'z "Bobak olovi" degan ma'noni anglatadi". Qanday bo'lmasin, olovga sig'inish hozirda biz Ozarbayjon deb ataydigan hududda boshlangan.

P

Pokiston - bu nomni ilk bor 1933-yili mustaqillik harakati faoli hisoblangan Rahmat Ali o'zining "Hozir yoki hech qachon" nomli broshurasida "i" harfisiz qo'llagan ("Pokstonda yashovchi 30 million musulmon birodarlar..."). Bu nomni Britaniya Hindistonining Panjob, Afg'oniston, Kashmir, Eron, Sind, Toxariston viloyatlari nomlarining qisqartmasidan yasagan. "i" harfi keyinchalik talaffuzda qulay bo'lishi uchun qo'shilgan. Bu nom, shuningdek "toza, benuqson mamlakat" degan ma'noni anglatadi ("pok" so'zi urdu va fors tillaridan bizning tilga ham shu ma'noni saqlagan holda kirib kelgan).

Paragvay - bu toponim mamlakat hududidan oqib o'tuvchi Paragvay daryosi nomidan olingan. Mahalliy hindular tilida "shoxli daryo" degan ma'noni anglatadi. Boshqa bir farazga ko'ra, bu gidronim "Pagaya" (mahalliy qabila) daryosi" degan ma'noni anglatadi. 1811-yilda Paragvay Respublikasi e'lon qilindi va o'sha vaqtdan beri mamlakat nomi o'zgarmadi.

Peru - Mamlakat nomini XVI asr boshlarida Panama shahridagi San-Migel ko'rfazi yaqinida yashagan Biru ismli mahalliy hukmdorning nomidan olish mumkin. Boshqa bir taxminga ko'ra, kechua tilidagi "pelu" - "daryo" so'zidan olingan.

Puerto-Riko - ispanchadan "boy port". Bu davlat AQSH ning "inkorporatsiyalanmagan tashkiliy hudud" i hisoblanadi. Bunday hududlar AQSH hukumati boshqaruvidagi uning hududi tarkibida bo'lmagan hududlar sanaladi. Bu hududda AQSH konstitutsiysi cheklangan, oliy hokimiyat AQSH Kongressiga bo'ysunadi. Kolumb bu orolni xristianlikning avliyosi Ioann Krestitel sharafiga San

Xuan de Bautista deb nomlaydi. Ispanlar 1508-yilda bu orolni mustamlakaga aylantirgandan so'ng Santo Domingo (Gaiti oroli) dan Xuan Ponse de Leo rahbarligida bir guruh konkistadorlar qo'shini keladi. U Kaparra shahriga asos soladi va orolning 1-gubernatoriga aylanadi. Orolning ma'muriy markazi bo'lgan Kaparra shahri 1521-yilda orol qirg'og'idagi qulayroq joyga ko'chirildi va nomi Puerto-Riko deb o'zgartirildi. Dengizchilar va savdogarlar orolni uning poytaxtining nomi bilan "Puerto-Riko oroli" deb atay boshladi. San-Xuan nomi bu orolning poytaxtiga nomiga ko'chadi.

Panama - bu nomining aniq kelib chiqishi noma'lum. Bir nechta nazariyalar mavjud. Ulardan biriga ko'ra, bu toponim mamlakatga keng tarqalgan daraxt turlari (*Sterculia apetala*, Panama daraxti) nomidan olingan. Boshqa bir ma'lumotlarda, birinchi ko'chmanchilar Panamaga avgustda, kapalaklar ko'p bo'lganida, kelgan va bu nom ispan mustamlakasiga qadar bo'lgan bu hududda mavjud bo'lgan bir necha mahalliy amerika hindularining tillarida "ko'plab kapalaklar" degan ma'noni anglatadi. Panamalik tilshunoslarning eng ilmiy tasdiqlangan nazariyasiga ko'ra, bu toponim Kuna tilidagi "bannaba" so'zidan olingan va "uzoq" degan ma'noni anglatadi. Ushbu nomning rasmiy ta'rifi va kelib chiqishi Panamaning Ta'lim vazirligi tomonidan "baliq, daraxt va kapalaklarning ko'pligi" deb belgilangan.

Papua-Yangi Gvineya - "Papua" nomi malay tilidagi "papuva" so'zidan kelib chiqqan va "jingalak" degan ma'noni anglatadi (boshqa versiyaga ko'ra, "orang papua" - "jingalak qora qora odam" so'zidan). Orolga bu nom 1526-yilda portugaliyalik Xorxe di Menezes tomonidan berilgan. Bunda u mahalliy aholining sochiga nisbat bergan. 1545-yilda orolga millati ispan bo'lgan Inigo Ortiz de Retes tashrif buyurdi va unga "Yangi Gvineya" nomini berdi, chunki uning fikriga ko'ra, mahalliy aholi Afrikadagi Gvineyaga aborigenlariga o'xshash edi. Yevropa mustamlakasi boshlanganidan mustaqillikka erishgunga qadar mamlakat o'zining rasmiy nomini bir necha bor o'zgartirdi. Mamlakatning janubi-sharqiy qismi 1884-1906 yillarda Buyuk Britaniya Yangi Gvineyasi, 1906-1949 yillarda - Papua (Avstraliya nazorati ostida) deb nomlandi. Shimoliy-sharqiy qism dastlab Germaniya mustamlakasi bo'lgan va 1884-1920 yillarda Germaniya Yangi Gvineyasi deb nomlangan (1914-yildan Avstraliya nazorati ostiga o'tadi) va 1920-1949 yillarda Millatlar Ligasining qaroriga binoan Avstraliya mandati (mandat - Millatlar Ligasi qaroriga binoan biror davlat boshqaruviga berilgan hudud) ostida Yangi Gvineya Hududi deb qayta nomlandi. 1949-yilda ikkita Avstraliya mustamlakasi bittaga - Papua va Yangi Gvineya hududlariga birlashtirildi. 1972-yilda bu viloyat Papua-Yangi Gvineya hududi deb nomlandi. 1975-yildan bu hudud Papua-Yangi Gvineya nomi ostida rasman mustaqil bo'ldi.

Polsha - toponim polyakcha "Polska" - "polyaklar yurti" so'zidan olingan. "Polyak" etnonimi protoslavycha "maydon" ma'nosini anglatuvchi 'pole' so'zidan kelib chiqqan.

Portugaliya - lotincha 'Portus' - "port" so'zi va keyinchalik Kale nomi bilan atalgan Rimning Gaya porti nomining qo'shilishidan hosil bo'lgan. Qabul qilingan nom Portu-Kale hozirgi Portu shahrining o'sha paytdagi nomi bo'lgan. Vaqt o'tishi bilan bu nom hozirgi ko'rinishga kelgan.

Q

Qatar - bu toponim etimologiyasi haqida tayinli ma'lumot yo'q. Y. M. Pospelovning fikriga ko'ra Qatar davlati va yarimoroli nomi qadimda bu hududda yashagan Qadar qabilasi nomidan olingan. Etymonline.com sayti ma'lumotiga ko'ra arabchada neftga nisbatan ishlatiladigan "qatron" so'zidan olingan bo'lishi mumkin.

Quvayt - davlat nomi shu nomdagi poytaxti (arabcha - الكويت) nomidan olingan. Bu nom arabchada "qal'a" ma'nosini anglatuvchi 'kut' - "كوت" so'zining kichraytirma shakli, ya'ni, "qal'acha". كوت deb Iroqning janubi va sharqiy Arabiston tomonlarda atrofi o'rab olingan va aylanma suv bilan himoyalangan qal'aga o'xshash uyni atashgan.

Qirg'iziston - "Qirgiz" turkiy tildan "qirq" degan asosga ega. Bu etnonim miloddan avvalgi IX asr boshlarida O'rta Osiyoning ko'p qismida, Mo'g'ulistonda, shuningdek, Rossiya va Xitoyning bir qismida hukmronlik qilgan uyg'urlarga qarshi qirg'izlarning afsonaviy qahramoni Manas birlashtirgan qirqta qabiladan kelib chiqqan. 'Qirg'iz' so'zi qirg'izchadan "biz qirqmiz" deganidir. Qirg'iziston bayrog'idagi 40 ta quyosh nurlari o'sha qirq qabilalarga ishora qiladi. Boshqa bir taxminlarga ko'ra, "qirg'iz" so'zi "qir o'g'uzi" so'zidan olingan. 1924-yil O'rta Osiyoda milliy davlat chegaralanishi o'tkazilishi natijasida shu yili 14-oktabrda RSFSR tarkibida Qora-qirg'iz muxtor viloyati tashkil etildi. 1925-yil 25-mayda Qoraqirg'iz muxtor viloyati Qirg'iz muxtor viloyatiga, 1926-yil 1-fevraldan Qirg'iziston ASSR ga, 1936-yil 5-dekabrdan SSSR tarkibidagi ittifoqdosh respublikaga, ya'ni, Qirg'iziston SSR ga aylantirildi. 1990-yil dekabrdan Qirg'iziston Respublikasi deb ataldi. 1991-yil 31-avgustda (biz bilan bir kunda) respublika Oliy Kengashi Qirg'izistonni mustaqil, suveren, demokratik davlat deb e'lon qildi. 1993-yil 5-maydan mamlakat rasmiy ravishda Qirg'iz Respublikasi deb nomlandi. Konvensiyalarni nomlash nuqtai nazaridan, mamlakatning rasmiy nomi xalqaro maydonlarda va tashqi aloqalarda ishlatilganda "Qirg'iz Respublikasi" deb nomlanadi. Biroq, ingliz tilida so'zlashuvchi mamlakatlarda, ko'pincha, Qirg'iziston nomi ishlatiladi (jumladan, bizda ham). Ba'zida ruslar tomonidan mamlakatning SSSR paytidagi Kirgiziya nomi ham ishlatiladi.

Muallif qo'shimchasi: 1924-yilgi O'rta Osiyo xaritalarga qaralsa, hozirgi Qozog'iston hududlari 'Qirg'iziston', hozirgi Qirg'iziston hududlari esa 'Qora-qirg'izlar' deb nomlangan. Qozoqlar etnonimining Rossiya hududida yashovchi kazaklar nomi bilan o'xshashligi ular yashaydigan hudud nomining boshqa xalq nomi bilan atab yuboraverilishiga sabab bo'lgan. Ruslarning mustamlakalarga nisbatan munosabati qanday bo'lganligini shu voqeadan ham bilib olsa bo'ladi.

Qozog'iston - toponim qozoq etnosi nomidan va Sharqda keng tarqalgan forschadan "yer", "o'lka", "yurt" ma'nolarini anglatuvchi "iston" so'zlaridan tuzilgan. "Qozoq" so'zi eski turkiy tilidan "qaz" - kezmoq so'zidan olingan. Mahalliy aholining ko'chmanchi tarzida yashaganligi bunday nom qo'yilishiga sabab bo'lgan. Etnonimning rus tilidagi "казак" ko'rinishi Rossiya hududida yashovchi kazaklar nomi bilan chalkashliklar yuzaga kelishidan qochish maqsadida 1936-yilda "казах" deb o'zgartirildi va hozirgacha rus tilida mamlakat nomi "Казахстан" deb ataladi.

R

Rossiya - bu toponim haqida ko'plab farazlar mavjud. Ammo ularning eng ishonchlisi va haqiqatga yaqini quyidagicha: sharqiy slavyanlarda (hozirgi ruslar, beloruslar va ukrainlar) qirollikka munosib nomzod qolmagach varyaglarining (skandinaviya yarim orolida yashovchi normannlar) Rus deb ataluvchi guruhidan o'zlariga hukmdor chaqirishadi. Ularning Rus deb atalishiga sabab ularning rangi bo'lgan. Zamonaviy rus tilidagi рыжие - mallalar so'zi o'sha paytda 'Русые' ko'rinishida bo'lgan. Shu tariqa, IX asrning so'nggi choragida hozirgi Ukraina hududlarida Ryurikovlar sulolasi hukmronligi ostida Kiyev Rusi (Киевская Русь) deb ataluvchi davlat paydo bo'ladi va 1240-yilgacha mavjud bo'lib turadi. Keyinchalik, bu nom hozirda dunyodagi eng katta hisoblanmish davlatning nomiga asos bo'ladi.

Ruminiya - mamlakat nomi lotincha romanus - rimga oid so'zidan kelib chiqqan va so'zma-so'z "rimliklar yurti" degan ma'noni anglatadi, chunki mahalliy aholi o'zlarini Rumani yoki Romani deb atashgan. Bu davlat hududining katta qismini Rim imperiyasi bosib olganligi va mahalliy aholini "rimlashtirish" amalga oshirilganligi sababli mamlakat shunday nomlangan. Bu davlat 1859-yilda Moldaviya (1346-1859-yillarda mavjud bo'lgan) va Valaxiya knyazliklari birlashuvi natijasida paydo bo'lgan.

Ruanda - mazkur davlat 1962-yilda Birlashgan Millatlar Tashkilotining Ruanda-Urundi vasiylik hududini ikki mustaqil davlatga - Ruanda va Burundiga bo'lishi yo'li bilan tashkil topgan. Y.M.Pospelovning aytishicha, "Ruanda" toponimi mamlakat hududida eng ko'p tarqalgan xaq - Ruanda (Nyaruanda) etnonimidan kelib chiqqan. Mamlakat tog'li landshafti tufayli "Ming tepaliklar o'lkasi" deb nomlangan (fransuzcha: Pays des Mille Collines). Boshqa bir ma'lumotga ko'ra, "Ruanda" nomi mahalliy Kinyaruanda tilidan kelib chiqqan va "domen" yoki "to'dalar egallab olgan hudud" degan ma'noni anglatadi.

S

Saudiya Arabistoni - 1932-yil 23-sentyabrdagi qirol farmoni bilan Najd, Hijoz, Al-Xas va Katif xarizmatik lider Abdulaziz ibn Saud boshchiligida yagona davlatga birlashtirilgandan so'ng, yangi davlatga almamlakatul arobiyyatus su'udiyya (المملكة العربية السعودية) nomi berildi. Bu nom so'zma-so'z "Saudiya Arab Qirolligi" degan ma'noni anglatga-da, boshqa tillarda odatda "Saudiya Arabistoni Qirolligi" deb tarjima qilinadi. Mamlakat nomidagi "Saudiya" so'zi qirollik sulolasi nomidan hosil

bo'lgan, ya'ni mamlakat qirollik xonadonining xususiy mulki hisoblanadi. Saud sulolasining kelib chiqishi XVIII asrga borib taqaladi.

Hozirda Saudiya Arabistoni hukmronlik sulolasi sharafiga nom berilgan uchta davlatdan biridir. Bular: Iordaniya Hoshimiylar Qirolligi (Hoshimiylar sulolasi hokimiyatda) va Lixstenshteyn knyazligi (von und zu Lixstenshteyn knyazlari mulki)

Salvador - Ispan tilidan "xaloskor". Iso Masih sharafiga nomlangan.

Samoa - Samoaliklar tilida "Moa" so'zi "markaz" yoki "tovuq" degan ma'noni anglatadi. Shunday qilib, davlatning nomi samoa tilidan "koinotning muqaddas markazi" yoki "moa joyi" (moa - tovuqga o'xshash mahalliy parranda) deb tarjima qilinishi mumkin.

San-Marino - afsonaga ko'ra, 301-yilda o'z nomi bilan ataluvchi shaharga asos solgan Avliyo Marino sharafiga. ('San' so'zi inglizcha 'Saint' - "avliyo" so'zining talaffuzdagi shaklidir)

Seyshel orollari - Frantsiya qiroli Lyudovik XV ning moliya vaziri bo'lgan Jan Moro de Seyshel sharafiga.

Singapur - bu nom malay tiliga sanskrit tilidan kirib kelgan 'Singapura' degan so'zdan kelib chiqqan va "sher shahri" degan ma'noni anglatadi. Sanskrit tilida सिंहा (सिंह) so'zi "sher", पुर (पुर) esa "shahar" degan ma'noni anglatadi (bu qo'shimcha Hindistonning ko'pgina joy nomlarida ham keng tarqalgan). Shunisi qiziqi, Singapurda arslonlar yo'q. Afsonalarga ko'ra, Sumatra shahzodasi Sang Nila Utama Singapurda ovga chiqib, qandaydir yirtqichga duch kelgan va uni sher (singa) deb o'ylagan - orol nomi shu tariqa kelib chiqqan.

Sloveniya - umuman olganda, bu toponimning asosi "slavyan" nomiga borib taqaladi. "Slavyan" so'zi slavyan tilida "bizning tilda so'zlaydiganlar" ma'nosini anglatgan (slavyan tillariga kiruvchi rus tilidagi "слово", "православ" so'zlarini eslang). Slavyanlar o'zining tilida gapirmaydiganlarni "Nemec" (немец) deb atashgan. Shuning uchun ham hozirgi Germaniya aholisini inglizlar "German" desa, ruslar "немец" deyishadi (boshqa slavyan tillarida ham shunga o'xshash versiyalar).

Somali - bu toponim davlat va Afrikaning sharqidagi xuddi shu nomdagi yarim orolga tegishli bo'lib, mavjud hisob-kitoblarga ko'ra, mamlakat aholisining asosiy etnik guruhi bo'lgan Somali etnonimi nomidan kelib chiqqan va kushit tilidan (afro-osiyo tillar oilasiga kiradi) "qora" degan ma'noni anglatadi.

Suriya - bu nom qadimda Old Osiyoda mavjud bo'lgan Ossuriya davlati nomidan kelib chiqqan.

Surinam - Niderlandiyaning sobiq mustamlakasi hisoblanmish Niderlandiya Gvianasi 1975-yilda o'z mustaqilligini e'lon qildi va "Surinam" nomini oldi. Bu nom

shu hududdagi Atlantika okeaniga quyiladigan daryo nomidan olingan. Bu gidronimning kelib chiqishi mahalliy Surinen qabilasining nomi bilan bog'liq.

Sudan - arab tilidagi Bilad as-Sudan (بلاد السودان) birikmasidan. Ma'nosi - "qoralar mamlakati". "Sudan" so'zi "asvad" (" - "أسود" qora" so'zining ko'plik shaklidir. Bu nomning bunday qo'yilishiga sabab o'sha davrlarda bu mintaqada arablar va Afrikaning qora tanlilari o'rtasida aloqa zonasi bo'lganligi bilan bog'liq. Qo'shimcha ma'lumot: 2011-yil 9-iyulda referendum natijasida Sudan davlati ikkiga bo'lindi va Janubiy Sudan ajrab chiqdi.

Syerra Leone - Toponim XV asrda paydo bo'lgan. Sharqiy Afrikadagi bu sohil nomini 1461-yilda portugaliyalik tadqiqotchi Pedru di Sintra bergan. U tog' tizmasini "Serra da Lioa" (port. Serra da Leoa) - "sher tizmasi" deb nomlagan va bu nom ispan xaritalarida buzilgan shaklda "Syerra-Leone" (isp. Sierra Leone) - "sher tog'lari" tarzida paydo bo'lgan. Ammo bu nom haqiqiy sherlar emas, Fritaun tepaliklari uzra ko'p kuzatiluvchi momaqaldir oqlar tufayli shunday nomlangan. Aslida bu hududda sherlar uchramaydi. 1961-yilda mamlakat Syerra-Leone nomi ostida Buyuk Britaniyadan mustaqillik e'lon qildi.

T

Tojikiston - Bu nom 1924-yilda O'rta Osiyoning milliy-hududiy chegaralanishi va Tojikiston Avtonom Sovet Sotsialistik respublikasining (1929-1991 yillarda - Tojikiston SSR) tashkil etilishi natijasida paydo bo'lgan. Bu hudud 1924-1929-yillar davomida O'zbekiston SSR tarkibida bo'lgan. Toponimning asosini tashkil etuvchi tojik etnonimining shakllanish jarayoni sosoniylar davrida boshlanib somoniylar davrida nihoyasiga yetadi (milodiy III-X asrlar). Bu etnonim qanday ma'noni anglatishi haqida aniq ma'lumot mavjud emas. Ba'zi bir yozishga arzimaydigan ishonchsiz taxminlar bor.

Tailand - toponim tay tilidan "ozod kishilar yeri" degan ma'noni anglatadi ("tay" (ไทย) so'zi "ozod", "land" - "yer", "yurt" demakdir) va o'zini to'liq oqlaydi, chunki Tailand Janubi-Sharqiy Osiyodagi Yevropa davlatlari mustamlakachiligi paytida mustaqillikni saqlab qolgan yagona mamlakatdir. "Tayland" (Thailand) - 1939-yilda kiritilgan mamlakat nomining inglizcha versiyasidir va "Taylar mamlakati" degan ma'noni anglatadi. Mamlakatning tailandcha versiyasi - Praxet Txay yoki Miang Txay. Ilgari mamlakat Siam deb nomlanardi. Bu so'z pali tilidan "oltin yurti", sanskrit tilidan "qora", mon tilidan "kuchliroq" degan ma'nolarni anglatadi degan taxminlar bor.

Mamlakat nomi Tailand mushuki, siam mushuki, siam egizaklari, Tailand boksi va Tailand massaji kabi nomlarning eponimiga aylangan.

Tayvan - Xitoy tilida "tai" - "platforma, tekis balandlik" va "van" - "ko'rfaz". "Ko'rfaz ustidagi platforma" degan ma'noni anglatadi.

Tanzaniya - toponim bu mamlakatni tashkil etuvchi ikki davlat - Tanganika va Zanzibar nomlarining qo'shilishidan hosil bo'lgan. Tanzaniyaning ikkita poytaxti bor: ma'muriy markazi - tarixiy poytaxti Dor us-Salom, qonun chiqaruvchisi esa 1970-yillarda hukumatning asosiy organlarni o'tkazilgan shahar Dodoma.

Tonga - Polineziyaning ko'plab tillaridan tarjima qilganda Tonga so'zi "janub" degan ma'noni anglatadi. Okeaniyada joylashgan bu arxipelag nomini Samoa orollaridan janubda joylashganligi tufayli olgan. Tonganliklar o'z mamlakatlari nomini "bog'" deb tarjima qilishadi Ingliz sayohatchisi Jeyms Kuk arxipelagni 1773-yilda "Do'stlik orollari" (ingl. Friendly Islands) deb atagan.

Trinidad va Tobago - davlat nomi mamlakatning asosiy hududini tashkil etuvchi ikkita orol nomidan olingan. Trinidad (isp. "La Isla de la Trinidad" - "Uchlik oroli") oroliga bu nomni X.Kolumb uchinchi safariga chiqishidan oldin bergan. "Tobago" - mahalliy aholi chekadigan tamaki sharafiga.

U

Uganda - bu toponimni 1894-yilda britaniyaliklar bu hududni bosib olgach ishlatishgan. Ungacha bu hududning nomi Buganda bo'lgan. Ikkala nomning ham etimologiyasi bir xil. Toponimdagi u- prefiksi suaxili tilida hududni ifodalash uchun ishlatiladi. "Ganda" asosi esa mamlakatning eng ko'p sonli xalqlaridan biri bo'lgan Bantus xalqining nomidir, ya'ni mamlakat "ganda xalqining mamlakati" degan ma'noni anglatadi.

Ukraina - slavyan tilidan "chegara hududi" degan ma'noni anglatadi (rus tilidagi "окраина" so'zini eslang). Rus tilida aksar davlat nomlari jo'nalish va o'rin-payt kelishigi (винительный и предложный) da tuslanganda "в" predlogi(old ko'makchi) ishlatiladi. Ukraina so'zi bilan esa "на" predlogi ishlatiladi. Bu ham ushbu so'zning "окраина" dan hosil bo'lganiga isbot. Chunki "окраина" bilan ham "на" predlogi ishlatiladi)

Urugvay - Mamlakat o'z nomini Urugvay daryosi sharafiga oldi, uning nomi, o'z navbatida, Guarani hindularining tilidan kelib chiqqan va "rang-barang qushlar daryosi" deb tarjima qilingan.

V

Vatikan - Italiya hududida anklav tarzida joylashgan, dunyodagi eng kichkina davlat hisoblangan bu mamlakatning nomi lotincha "Vaticanari" - "bashorat qilmoq" so'zidan olingan. Bu nom o'zi joylashgan Mons Vaticanus tepaligi nomidan olingan. Bu tepalik yonbag'ridagi ko'chada Rim imperiyasi davrida folbinlar va bashoratchilar yashaganligi bunday nomlanishga sabab bo'lgan.

Venesuela - ispanchadan - "kichik Venetsiya". 1499-yilda Alonso de Oxeda boshchiligidagi Ispaniya ekspeditsiyasi hozirgi Venesuela qirg'oqlariga suzin borib, u

yerda Paaguana yarimorolining g'arbiy sohilida joylashgan hindu qishloqlariga tushadi. Bu yerlardagi Marakybo ko'li qirg'og'idagi suvlar ustiga ustunlar bilan qurilgan hindular kulbalari italyan dengizchisi Amerigo Vespuchchining ona shahri - Venetsiyani eslatdi (Venetsiyada barcha binolar suv ustida joylashgan va u yerda faqat gondola(qayiq) lar yordamida harakatlanish mumkin), shuning uchun u bu ko'rfazni "Veneziola" (isp. "Kichkina Venetsiya") deb nomladi. Keyinchalik "Venesuela" nomi Karib dengizining butun janubiy qirg'og'iga, jumladan Orinoko Deltasigacha tarqaldi va 1830-yilda "Venesuela" nomi Buyuk Kolumbiyadan ajralib chiqqan mustaqil respublika tomonidan qabul qilindi.

Vyetnam - davlatning rasmiy nomi - Vyetnam sotsialistik respublikasi. Mamlakat nomi ikkita so'zdan iborat - "Việt" davlat hududidagi asosiy millat - vyetlarni anglatga, "Nam" so'zi "janub" demakdir, ya'ni mamlakat nomi "janubiy Vyettlar" degan ma'noni anglatadi. bu xitoycha "Yuenan" dan qog'oz izlayotgan, "yue" - bu xitoy. vyetnamning nomi, va "nan" janub. Biroq, 1945-yilgacha, davlat nomi rasmiy ravishda imperator Bao Day tomonidan o'zgartirilgunga qadar mamlakat odatda "Annam" deb nomlangan.

X

Xitoy - "Xitoy" nomi oddiy versiyaga ko'ra "Katay" nomidan kelib chiqqan, bu esa o'z navbatida xitoy emas, balki manchuriyalik ko'chmanchi qabilalarning proto-mo'g'ul guruhi - kidanlar nomidan kelib chiqqan. 907 yilda ular Shimoliy Xitoyni egallab olishdi va unda Lyao sulolasiga asos solishgan. XII-XIII asrlarda ularning o'rnini boshqa ko'chmanchilar - chjurchjenlar va mo'g'ullar egallab olishgan, ammo o'zlaridan oldingilar etnonimi Shimoliy Xitoy toponimi sifatida saqlanib qolaverdi. Yvropa savdogarlari, xususan Marko Polo tufayli, "Cathay" ko'rinishidagi bu nom O'rta asrlarda G'arbiy Yeropaga tarqaldi. Bu yerdan u slavyan tillarining ko'pchiligiga o'tib, u yerda "Xitoy" ga aylandi. G'arbda Katay vaqti-vaqti bilan Xitoyning poetik nomi sifatida ishlatiladi.

Xitoyliklarning o'zi ishlatadigan endonim Chjungo (中國 / 中国) "markaziy davlat" degan ma'noni anglatadi (xitoychadan "chjun" (中) "markaz" yoki "o'rta", "go" (國 yoki 国) iyeroglifi "mamlakat" yoki "davlat" deb tarjima qilinadi)

"China" nomi mil. avv. 221-206-yillarda hukmronlik qilgan Sin sulolasi nomining fors tilidagi چین (chini) sanskrit tilidagi चीन (cīna) va xitoy tilidagi 秦 nomlaridan kelib chiqqan. Birinchi marotaba taxminan 1518-yil yozilgan portugaliyalik zobit Duarte Barboza tomonidan yozilgan va 1555-yilda Richard Eden tomonidan ingliz tiliga tarjima qilingan kitobda ishlatilgan.

Xitoy uchun "China" nomi Markaziy Yevropada, xususan portugal, ispan, ingliz, nemis va rumin tillarida ishlatiladi. Polyak tilida "Chiny"n Shimoliy Yeropada, xususan Daniya, Norvegiya va Shvetsiyada, shuningdek, serb-xorvat tilida "Kina" nomi qo'llaniladi. Yunonistonda Kíva nomi qo'llaniladi.

Y

Yaman - bu nomning kelib chiqishi xususida bahs-munozaralar mavjud. Ba'zi manbalarda keltirilishicha, arabcha yamin (" - يمن o'ng" so'zidan olingan. Bunda Yamanning Makkaga nisbatan joylashish nuqtayi nazaridan kelib chiqilgan. Ba'zilarining taxminicha, "baxt", "rohat-farohat" (bu juft so'zning asl shakli shunday boladi, "rohat-farog'at" emas. Farog'at so'zi arab tilida "bo'shliq" degan ma'noni beradi) ma'nolarini beruvchi "yumn" (يمن) so'zidan olingan. Strabon, Pliniy va boshqa yunon-rim mualliflari Yamanni "Arabia felix" (baxtli, unumdor Arabiston), yarim orolning cho'l hududlarini "Arabia deserta" deb ataganlarini hisobga oladigan bo'lsak, ikkinchi taxmin haqiqatga yaqinroqdek ko'rinadi.

Yamayka - Mahalliy Yamaye xalqi (shuningdek, Taino nomi bilan ham tanilgan) o'z orolini "Xaymaka" deb atagan. Bu so'z aravakan tilida "yog'och va suv o'lkasi" yoki "buloqlar mamlakati" degan ma'noni anglatadi.

Izoh: Taino xalqi Kuba, Dominikan Respublikasi, Gaiti, Yamayka, Puerto-Riko, Bagama orollarida tarqalgan xalq.

Yangi Zelandiya - hozirgi Yangi Zelandiya qirg'oqlariga tashrif buyurgan birinchi yevropalik dengizchi, niderlandiyalik Abel Tasman (Avstraliya janubidagi Tasmaniya oroli uning sharafiga nomlangan), uni "Staten Landt" deb atadi, chunki u Yangi Zelandiya janubdan Janubiy Amerikaning janubida joylashgan Olovli Yer arxipelagida joylashgan shu nomdagi orol bilan ulanib ketgan deb o'ylagan. Niderlandiyalik kartograflar tomonidan bu nom 1645-yilda Niderlandiya provinsiyalaridan biri - Zelandiya (nider. Zeeland) sharafiga lotin tiliga Nova Zeelandia, niderland tiliga Nieuw Zeeland deb o'zgartirilgan. Keyinchalik, britaniyalik tadqiqotchi Jeyms Kuk o'z qo'lyozmalarida bu nomining inglizcha versiyasidan (New Zealand) foydalangan va aynan shu nom mamlakat rasmiy nomiga aylangan.

Yaponiya - yaponlar o'z mamlakatlarini "Nippon" yoki "Nixon" deb atashadi. Birinchisi ko'pincha rasmiy holatlarda ishlatiladi, masalan, ienada, pochta markalarida va ko'plab sport tadbirlarining nomlarida. "Nixon" nomi odatda kundalik hayotda ishlatiladi. "Nixon" nomi so'zma-so'z "quyosh chiqadigan joy" degan ma'noni anglatadi va bu nom ko'pincha "kunchiqar mamlakat" deb tarjima qilinadi. Yapon imperatorining Xitoydagi Suy sulolasi bilan olib borgan yozishmalarida xitoyliklar Yaponiyani shunday atashgan, chunki Yaponiya Xitoyning sharqida joylashgan.

Yaponiya so'zi, ehtimol Nixon so'zining eski xitoycha talaffuzidan kelib chiqqan bo'lishi mumkin. Marko Polo Yaponiyani "Sipangu" nomi bilan qayd etgan. Yaponiyani anglatuvchi qadimgi malaycha so'z - Japun yoki Japang xitoy tilining mamlakat janubidagi lahjasidan olingan va XVI asrda Janubi-Sharqiy Osiyoda portugal savdogarlari tomonidan bu nom o'zlashtirilgan. Ushbu dastlabki portugal savdogarlari keyinchalik bu so'zni Yevropaga olib borgan va tarqatgan. Ushbu nimning ingliz tilida birinchi marta 1577-yilda, portugaliyalik dengizchi Jezuit Luis

Fruis tomonidan yozilgan xatning tarjimasida "Giapan (o'qilishi "Jyapan") shaklida ishlatilgan.

Ch

Chernogoriya - ventsiyalik bosqinchilar tomonidan qalin yashil o'rmonlar bilan qoplangan Lovchen tog'ining tashqi ko'rinishiga qarab 'montenegro' - "qora tog'" deb atalgan. Mamlakatning zamonaviy mahalliy nomi 'Cma Gora, Chernogoriya nomining so'zma-so'z tarjimasidir. Ba'zi tillarda mamlakat nomi sifatida "qora tog'" birikmasining to'g'ridan-to'g'ri tarjimasi ishlatiladi. Masalan, Alban tilida Mali i Zi, grek tilida Μαυροβούνιο, turk tilida Karadağ.

Chili - Chili so'zining kelib chiqishi haqida turli xil nazariyalar mavjud. Tarixchi Xose de Akostaning ta'kidlashicha, kuechua tilidagi "Chili" so'zi "sovuq" yoki "chegara" ma'nosini anglatadi. XVII asrning ispan tarixchisi Diego de Rosalesning fikriga ko'ra, Inkalar Akonkagua vodiysini o'sha davrda Tili deb nomlashgan. Boshqa nazariyalarga ko'ra, Chili o'z nomini tubjoy amerikaliklar tilida "yerning tugashi" yoki "dengiz bo'shliqlari" degan ma'noni anglatadi; "Mapuche" tilidagi "chilli" - "yer tugaydigan joy" degan ma'noni anglatadi; yoki Kechua tilidagi "chiri" - "sovuq" yoki "tchilli" - "qor" yoki "yerning eng chuqur nuqtasi" degan ma'noni anglatadi.

Chexiya - Mamlakat nomi V asrdan beri ma'lum bo'lgan slavyanlarning chex qabilasining etnonimidan kelib chiqqan. Chex so'zining etimologiyasini "xalq a'zosi, qarindosh" degan ma'noni anglatuvchi proto-slavyan tilidagi asos - "čel" so'zidan olingan (chex tilidagi "člověk" - odam so'zi ham shu asosdan yasalgan).

O'

O'zbekiston - bu toponim ham O'rta Osiyoning boshqa davlatlari nomlari qatori 1924-yilgi milliy-hududiy chegaralanish natijasida paydo bo'lgan. Ungacha yurtimiz hududlari Turkiston Avtonom Sovet Sotsialistik Respublikasi deb atalgani hammaga ma'lum. Endi "o'zbek" etnonimining kelib chiqishi haqida gaplashsak.

O'zbek atamasining kelib chiqishi haqida barcha tomonidan tan olingan aniq bir tushuncha mavjud emas. Rus olimlari P.P.Ivanov. A.Yu.Yakubovskiy bu atamani Oltin O'rda xoni O'zbekxon (1312-1340) nomi tufayli paydo bo'lgan deb da'vo qilishsa, G'arb olimlaridan bo'lmish Allen J. Frank va Peter B. Golden «o'zbek» atamasi Turkiston kengliklarida Oltin O'rda xoni O'zbekxondan ancha oldin paydo bo'lgan deb ta'kidlashadi. Ba'zi olimlar esa, masalan, M.Ermatov «o'zbek» so'zining paydo bo'lishini turkiy qabilalardan bo'lmish o'g'uzlar bilan bog'laydi.

Ammo, Oltin O'rda xoni O'zbekdan avval ham bu atama mavjud bo'lgan. Masalan, XII asrda yashagan muarrix Usoma ibn Munqiz "Kitob al-I'tibar" asarida Musil (Iroq shimolidagi shahar) amirining ismi O'zbek bo'lgan deb qayd etadi. Mashhur muarrix Rashiddin Fazlulloh al-Hamadoniy ham o'zining "Jome at-Tavorih" asarida ilgezidiylar sulolasiga mansub Tabriz hokimining ismi O'zbek Muzaffar deb

ma'lumot beradi. Jaloliddin Xorazmshoh qo'shin boshliqlaridan birining ismi ham Jahon Pahlavon O'zbek bo'lgani ma'lum.

Bugungi kunda «o'zbek» etnonimi xususida yozilgan ilmiy maqola-yu manbalarda aksariyat bu atamani bepoyon Dashti Qipchoqda ko'chmanchilik qilgan turk-mo'g'ul urug'larining ayrim qismi o'zlarini erkin, hech kimga bo'ysunmagan deb bilganlari sababli «o'zbek», ya'ni «o'ziga bek» deb atagan deb da'vo qilinsa, yana bir guruh olimlar Oltin O'rda xoni O'zbekxon (1312-1340) nomidan kelib chiqqan deb yozadilar. Ammo bu farazlar asossizdir va bu nom juda qadimdan mavjud bo'lgan, demak, «o'zbek» ildizini ham olisdan izlash lozim, deya yozadi Xurshid Davron. Quyida mazkur adibning bu so'z etimologiyasi haqidagi qarashlarini o'qishingiz mumkin.

"Darhaqiqat, «o'zbek» atamasining paydo bo'lishiga aniqlik kiritish oson emas. Tarixchi olim Bo'riboy Ahmedov «Tarixdan saboqlar» kitobida juda to'g'ri qayd etganidek, bu «masala shu qadar mushkul, jiddiy va nozikki, uni ilmiy jihatdan tahlil etish bir kishi qiladigan ish emas. Buning uchun arab, fors, xitoy va boshqa tillarda yozilgan manbalarni bimalol o'qiy oladigan tarixchi, yetuk arxeolog va antropolog, yaxshi tilshunos olim, qadimiy xalqlar haqida ularning turish-turmushi, dini, e'tiqodi va boshqa belgilariga qarab ilmiy xulosa chiqara oladigan etnograf, klassik jug'rofiya ilmini, ayniqsa, toponimikani yaxshi bilgan jug'rof, xalq og'zaki ijodini mukammal bilgan folklorchi olimlarning birgalikda, boshqa yumushlarni yig'ishtirib qo'yib, ilmiy tadqiqot ishlari bilan muntazam shug'ullanishi talab qilinadi».

Quyida "o'zbek" atamasining kelib chiqishi bilan bog'liq bir farazning to'rt kishi tomonidan aytilishi haqidagi ma'lumotni sizning e'tiboringizga havola etiladi.

Bu farazni dastlab 1988-yilda yozilgan, avval "Sharq yulduzi" jurnalida bosilgan, keyinchalik 1991-yilda nashr etilgan "Samarqand xayoli" kitobimda turkiylarning kelib chiqishi bilan bog'liq quyidagi mulohazalar yozib o'tgan edim:

"Aksariyat qismi o'z ajdodlari tarixidan bexabar zamondoshlarimiz ushbu tarixiy esse-qissani o'qish davomida "turkiylar", "turklar", "o'zbeklar" atamalari ustida chalg'ishlarini istamay, o'sha tarixiy davrdagi sharoitni hisoblab, bu atamalarga izoh berishni ma'qul ko'rdim.

...Shuni qayd qilish lozimki, o'tgan asrlarda ko'hna Sharq tarixini o'rganish bilan asosan ovrupolik olimlar ko'proq shug'ullanishdi. Bu eng avvalo qaddini tiklab olgan Ovrupo o'zining och nazarini Osiyo qit'asi mulklariga tikishi bilan, faqat shundan keyingina ilm-fan fidoyilarining o'rganishga tashnalligi bilan izohlanadi. Shu sababdan, Sharq tarixini asosan ovrupoliklar tadqiq qilgani uchun bu qadimiy hududda yashab o'tgan xalqlar, elatlarning nomi ma'nosi, kelib chiqishi asosan Ovrupo (eroniy) tillari nuqtai-nazaridan chiqib o'rganilgan. O'sha davrda turkiy tillarni o'rganish sust bo'lgani sababli, bu tillarga deyarli murojaat qilinmagan. Buning oqibatida bir tomonlama fikrlar paydo bo'ldi. Shu sababdan ham juda ko'p ovrupolik tilchilar O'rta

Osiyoda yashagan qadimiy xalqlar, elatlar sharqiy eron tillari guruhiga mansub Sug'd va Xorazm tillarida gaplashganlar deganlari gumonlidir. Saklar va massagetlar Orolbo'yi, Yettisuv, Tangritog' (Tyan-Shan) va Oltoy etaklarida yashagan turkiy tilli xunlar, senbiylar, uyg'urlar bilan yonma-yon yashaganini hisobga olib, N.Aristov, G.Grumm-Grjimaylo, A.Kononov, S.Malov Pelko, A.Gaben kabi tadqiqotchilar bu ko'chmanchi xalqlarning eron tilli guruhga kirishiga shubha bilan qaraydilar. Yunon muarrix Gerodotning "Tarix" asarini tarjima qilgan I.Pyanov: "Massagetlar deganda faqat turkiylarni nazarda tutish kerak", — deb yozadi.

...Endi vohalarda yashovchi xalqlarga nazarimizni qarataylik. Nazarimiz ularning hammasini qamrab ololmasligi tufayli, faqat asrlar osha Amir Temur saltanatining markaziga asos bo'lgan voqa — qadimiy Sug'd mulkida yashagan xalqqa e'tibor beraylik. Sug'd mulkini arablar tomonidan bosib olish voqealarini bayon qilgan muarrix at-Tabariy, Sug'd hokimlari va lashkarboshilari turklar edi, deb ma'lumot beradi. Qadimiy Sug'd madaniyat o'choqlaridan biri — Panjakentda topilgan sug'diy tangachalarga zarb qilingan so'zlarni o'rgangan tadqiqotchi O.I.Smironova, sug'dliklar turk tilida so'zlashganlar, degan xulosaga keladi. Olimaning bu xulosaga kelishiga Sug'd tangachalarida zarblangan "jabg'u" so'zi bo'lib, bu so'z fonetik va morfologik tuzilishiga ko'ra turkiychadir. "Devonul lug'atit-turk"da izohlanishicha, "yabg'u", "yafg'u" so'zi "xondan ikki daraja past bo'lgan mansab yoki mansabdor" ma'nosini bildiradi.

Bu qadimiy etnik guruhlar orasida boxtarliklar (baqtriyaliklar) bilan sug'diylar juda yuksak madaniyat egalari bo'lgani ko'hna Yunon, Rum, Eron, Xitoy, Hind va arab manbalaridan ma'lum.

Ikki daryo oralig'ida yashagan turkiy xalqlarning shakllanishiga xizmat qilgan jarayonga bu hududga miloddan avvalgi III-II asrlarda ko'chib kelgan kushonlar yoki qadimiy Xitoy manbalariga ko'ra "yuechjilar", miloddan avvalgi II asrdan to milodiy IV asr davomida bu o'lkani harbiy yo'l bilan egallagan xunlar, milodiy V-VI asrlarda eftalitlar (hoytaliylar) tomonidan asos solindi. Ularning hammasi turkiy guruhga mansub bo'lib, ular tarixda kushonlar va eftalitlar (hoytaliylar) davlati deb nom qoldirgani davlatlarni tashkil etganlar.

...Biz hikoya qilayotgan davrga kelib, bir zamonlar turlicha nomlar bilan atalgan urug'lar zamirida turk deb atalgan (bugun Turkiya turklari debgina tushunmaslik uchun turkiylar deb qabul qilingan) yagona xalq, yagona ulus allaqachonlar shakllanib ulgurgan edi. Bu xalq shakllanishi qachon tugagan edi, degan so'roqqa esa olimlar turlicha javob berishadi. Ba'zilar bu jarayon mo'g'ul bosqini arafasida, ya'ni XII asr oxiriga kelib, ikki daryo oralig'ida bunyod bo'lgan yirik davlatlar tuzilishi bilan yakunlandi desa, ba'zilar bu shakllanish IX-X asrlarda — Qoraxitoy davlati tuzilganda, boshqalar XI-XII asrda — Qoraxitoylar bilan Xorazmshohlar hukmronligi oralig'ida, ayrimlar esa XV-XVI asrda tugagan deb ko'rsatadilar. Yana ba'zilar bu jarayon XI-XIV asrlar orasida ro'y bergan deb ta'kidlaydilar. Ammo biz bu jarayon XII asr oxirida,

mo'g'ul bosqini arafasida, Xorazmshohlar davlati davrida ro'y berdi deb hisoblaymiz. Bosqindan so'ng bu hududda o'rnashgan mo'g'ullar ham ko'p vaqt o'tmay, mana shu shakllanib ulgurgan turkiylar tarkibiga singib ketdilar. Zero, mo'g'ul qo'shinining asosini ham turkiy urug'lar tashkil etgani uchun bu jarayon juda oson kechadi. Shu o'rinda mo'g'ul bosqinidan so'ng Amir Temurning parokanda o'lkani yagona hokimiyatga bo'ysundirishi bilan bog'liq faoliyati mahalliy xalq birligini kuchaytirishga birlamchi asos bo'lganini unutmasligimiz kerak. Bu paytga kelib davlat hujjatlarini yagona turkiy tilda yozish rasmiy tus oldi. Bobur mirzo yashagan davrga kelib, "turkiylar" deganda Amudaryoning janubiy qirg'og'i tevaragida, ikki daryo oralig'ida, Dashti Qipchoqning janubida yashovchi mahalliy aholining asosiy qismi anglanardi. Bobur mirzo va boshqa temuriylar shu xalqqa mansub edilar.

O'sha davrdagi o'zbeklar esa mo'g'ullar bosqinidan so'ng Dashti Qipchoq va Oltin O'rdada yashagan turkiy urug'laridan iborat birlashma edi. Ularning nomini ko'pchilik tadqiqotchilar Oltin O'rda xoni O'zbek (1312-1342) nomi bilan bog'lashadi. Bu albatta, g'irt asossiz bir gapdir. Xo'sh, "o'zbek" so'zining etimologiyasi, «o'zbek» atamasi qachon va qanday paydo bo'lgan. Bu haqda turlicha qarashlar mavjud. Mening o'ylashimcha, bu atama qadimiy ajdodimiz O'g'izxon nomi bilan bo'g'liq bo'lib, «O'g'izbek» so'zining «o'zbek» bo'lib ketgan shakli bo'lsa ajabmas. Nima bo'lgandayam, «o'zbek» atamasi juda qadimiy davrlarga borib taqaladi.

Miloddan oldingi XII asrga taaluqli Ash-Shira (Ossuriya) bitiklari (O'rta) Osiyoning bepoyon dashtlaridan bostirib kirgan skiflar (iskitlar) bosqini haqida xabar berar ekan, bu jangovar ko'chmanchi qabilalar nomini ishgaуз, ularning boshlig'ining ismini Ispak deb ma'lum qiladi. Turkiy xalqlar tarixi bilan juda yaxshi tanish bo'lgan odam "ishgaуз" degan nom aslida "o'g'iz" nomi bilan bog'liqligini, bu nom «icho'g'iz» ekanini tezda payqaydi.

Ma'lumki, yigirma to'rt urug'dan iborat bu turkiy qabila (uyushma) ikki yirik guruhdan iborat bo'lib, biri «icho'g'iz» («ichki o'g'iz»), ikkinchisi «tasho'g'iz» (tashqi o'g'iz) deb nomlangan.

«Icho'g'iz» nomining As-Shira bitiklaridagi "ishgaуз" so'ziga naqadar o'xshashiga e'tibor bergan bo'lsangiz kerak. O'sha qadimiy bitiklaridagi Ispak so'ziga kelsak, ash-shiraliklar bosqinchilarning o'zlariga begona, noma'lum ismlarini buzib yozishlari tabiiy. Aslida esa skiflar boshlig'ining ismi O'g'izbek yoki shu ismning qisqargan shakli – "O'zbek" («O'zbak») bo'lganiga shubha yo'q (qolaversa, yon-atrofdagi boshqa xalqlar ham o'zbeklarni «ozbak» deb atashini e'tiborga olsak, bu fikrimiz qat'iylashadi). Tarixda bunday buzilishlar juda ko'p uchraydi. Ajdodlarimiz – saklar, massagetlar va ularga mansub qahramonlar nomi yunon muarrixlari asarlari orqali buzilib etib kelgan. Bu ismlarning aslida qandayligini bilmaymiz. Qolaversa, muarrix notanish tilda ishlatgan ismlarning ba'zan naqadar buzilishini juda yaqin o'tmishimizdan misol bilan isbotlamoqchiman. Xorazmlik buyuk muarrix Bayoniy ruslarning Xiva shahrini bosib olish bilan bog'liq voqealar bayonida Chor Rossiyasi

qo'shini boshliqlarining nomlarini, jumladan Kulachov, Verufkin nomlarini tilga oladi. Bu nomlar ruscha bo'lib, aslida Golovachyov, Vervovkin bo'lgan. Xuddi shu buzilish oqibatida "O'zbek" (O'zbek") Ash-Shira bitiklarida "Ispak" bo'lib ketganiga aminman.

Bu farazni ikkinchi bo'lib, Asqad Muxtor dastlab "Tafakkur" jurnalida qisman "Tundaliklar" sarlavhasi bilan bosilgan, keyinchalik 2005-yilda nashr etilgan "Uyqu qochganda" kitobidagi qaydlarning birida quyidagicha bayon etadi:

«O'zbek xalqining nomini O'zbekxon nomi bilan bog'lashadi. «O'zbekxon» o'zi qaerdan kelib chiqqan?

Menimcha, bu so'zning (demak, xalq nomining ham) tarixi juda uzoq. 721-yilda turkiy qabilalarning qurultoyi bo'lgan. Shunda Bilga hoqon o'z nutqini bunday so'zlar bilan boshlaydi:» Ey, turk o'g'iz beklari!» «O'g'iz» u vaqtda «qabila» ma'nosida ishlatilgan. Demak, «O'g'iz begi» — qabila boshlig'i degan so'z. O'g'iz beklari zamonida elning ancha imtiyozli bir qatlami bo'lgan. O'zbeklar turkiylarning ana shu qatlamiga mansub tabaqadan kelib chiqqan, degan farazim bor.»

Uchinchi bo'lib, bu farazni taniqli tarixchi olim, arxitektura fanlari doktori, Sharq mamlakatlari Xalqaro arxitektura Akademiyasining haqiqiy a'zosi Po'lat Zohidov dastlab «O'zbekiston adabiyoti va san'ati» gazetasining 2002-yil 9-sonida bosilgan «Kun tug'ardin kun botarg'a so'zi etgan zot» maqolasida uchini chiqargan bo'lsa, keyinchalik «Tafakkur» jurnalining 2008-yil 1-sonida bosilgan «Rabg'uzi saodati» maqolasida aniq bayon etadi:

«O'zbek etnogenezi kabi «o'zbek» etnonimi zamirida ham «o'g'uz» so'zi yotgan bo'lishi haqiqatga ko'proq mos keladi. Bu farazni shu bilan ham dalillash mumkinki, Vizantiya solnomalarida kunchiqar tomondan quyundek bosib borgan turkiy o'g'uzlar nomi qisqartirilib «g'uz», «uz» tarzida kayd etilgan. Ya'ni, «uz» — «o'g'uz» so'zining shunchaki ixchamlashgan shakli, xolos. Bu kalom yana bir sof turkiy So'z — «bek» bilan qo'shilib, yangi — «o'zbek» atamasini hosil qilgan.

To'rtinchi bo'lib bu faraz xususida taniqli adib Tohir Malik o'z veb-sahifasida quyidagicha mulohaza bildiradi:

"O'zbek» atamasi haqida turli fikrlar mavjud. Tarixchi olimlarimiz ta'biricha: «o'zbek» — o'ziga o'zi bek degani. Yana boshqa ta'borda o'zbek tarixini O'zbekxondan boshlashadi. Bu ikki fikrda ham mantiqiy asos yo'q. Avvalo, yer yuzida yashayotgan kattami-kichikmi har bir xalq o'ziga o'zi bek, boshqaga tobe bo'lishni istamaydi. Ikkinchidan, agar tarix O'zbekxondan boshlansa, bu xonga "O'zbek" deb kim ism bergan? Bu ism osmondan olinmagandir. Demak, bu nom, bu atama avval ham bo'lgan.

Men tarixchi emasman, olimlikka ham da'voim yo'q. Biroq, bu xususda qat'iy fikrimga egaman. "Qirg'iz" — qir o'g'uzi, «Gagauz» — ko'k o'g'uz demakdir. Turkiy xalqlarning bobosi O'g'uzxon bo'lganlar. Bu haqda qadim tarix kitoblarida yetarli

ma'lumotlar bor. Ayni O'g'uzxon davrlarida qavmlarga (oilalarga) nom berilgan: uyg'ur, qorliq, qibchoq, qang'li...(bu tarixga qiziqqanlar Mirzo Ulug'bekning "To'rt ulus tarixi" asaridan bahramand bo'lsalar durust). Bizningcha «o'zbek» – O'g'uz begi demakdir. Ya'ni O'g'uzxon saroyiga yaqin oila shunday atalgan. Bu hol Yevropada ham bo'lgan. Masalan, Rossiyada «dvoryanin» degan tabaqa bo'lgan, ya'ni «приближенный к царственному двору» – podsho saroyiga yaqin bo'lgan kishi. Yana Yevropada lord, gersog, baron... kabi tabaqalar borki, barchasi hukmdorga qanchalik yaqinlikni ajratib turadi. O'g'uz beklari ham saroyga shunday yaqin bo'lganlar.

Tarixchi olimlarimiz o'zlarining Yakubovskiy, Bartolt, Bertels kabi ustozlarining aytganlarini mahkam ushlab olmasdan asl manbalarni o'rganib, tahlil qilib fikr yurutsalar durust bo'lardi. Bizning tariximizni o'rganib, kitob yozganlari uchun u zotlardan minnatdormiz. Biroq bu borada bir haqiqat mavjud: bir millat tarixini o'rganib baho berayotgan boshqa millat vakilining bayon etilgan fikrida albatta o'z millati manfaati yotadi. Ana shu manfaat xolislik yo'lini to'sadi.»

Shuningdek, «o'zbek» so'zi etimologiyasining o'g'uz so'zi bilan bog'liqligi xususida tarixchi olimlar N.Norqulov va O'.Jo'raevlar sakkizinchi sinflarning «O'zbekiston tarixi» darsligida aytib o'tgan nuqtai nazari ham mavjud.

Yuqoridagi keltirilgan «o'zbek» atamasining kelib chiqishi bilan bog'liq bir farazning bir necha shaxs tomonidan bir xil asosga tayanib bildirilishi bejiz bo'lmasa kerak. Menimcha, bunda aniq bir tarixiy haqiqat namoyon bo'lmoqda."

8-sinf "O'zbekiston tarixi" darsligida esa quyidagicha ma'lumot berilgan.

Movarounnahr va Xorazmda o'zbek xalqi IX — XII asrlarda shakllangan. To'g'ri, bu hududlarda yashagan ajdodlarimiz XVI asrgacha hali yoppasiga o'zbeklar deb atalmaganlar. Qadim-qadimdan tarixiy turkiy etnik guruhlar nafaqat bizning ona zaminimizda, balki boshqa o'lkalarda, shu jumladan, Dashti Qipchoqda ham uzoq yillar davomida yashab kelganlar. Dashti Qipchoqni XIII asr boshlarida zabt etgan mo'g'illar bu o'lkada yashovchi turkiy qabilalar tarkibiga singib ketganlar va o'z milliyatini yo'qotganlar. Shayboniylar yurtimizni egallagach esa Dashti Qipchoqda yashovchi turli o'zbek qabilalari Movarounnahr va Xorazmda ko'chib kela boshlaganlar. Bu hodisa Vatanimiz hududidagi etnik jarayonga ta'sir etmay qolmagan. Chunonchi, XVI asrdan boshlab Dashti Qipchoqda ham yashovchi o'zbek qabilalari ko'chib kela boshlagach, yurtimizda o'zbek xalqining tarkibi kengayib bordi. Ikkinchidan, ko'chib kelgan turli o'zbek qabilalari iqtisodiy va madaniy taraqqiyot jihatidan o'zlaridan ustun bo'lgan mahalliy qardoshlari bilan tabiiy suratda yaqinlashdilar. Uchinchidan, ular o'troq hayotga moslashib, shu turmush tarziga xos hamma ijobiy jihatlarni qabul qildilar va bora-bora Movarounnahr va Xorazmda avvaldan yashab kelayotgan qardoshlari tarkibiga singib ketganlar. Faqat hukmron qabila sifatida ulardan mahalliy aholiga "o'zbek" degan etnik nom o'tgan, xolos. Shu tufayli, XVI asrdan boshlab Movarounnahr va Xorazmning mahalliy aholisi ham

umumiy nom bilan o'zbek deb atala boshlagan. Bundan o'zbek xalqi XVI asrda shakllangan, degan xulosa chiqmasligi lozim. (Q. Usmonov, U. Jo'rayev, |N. Norqulov. Toshkent: „O 'qituvchi“, 2014. 12-13 b.)

Sh

Shveytsariya - mamlakat nomi 1291-yilda konfederatsiyaning uchta asoschi kantonlaridan biri bo'lgan Shvits kantonining nomidan olingan (kanton - Shveytsariyadagi oliy darajadagi hududiy-ma'muriy birlik. Har bir kanton o'z konstitutsiyasi, qonunlari va qonun chiqaruvchi organiga ega). XIV asrdan ushbu kanton nomi bilan butun davlat atala boshlandi. Mamlakat aholisi o'zlarini Eidgenossen (Konfederatlar. Tarjimasi "qasam ichganlar", ya'ni konfederatsiya bo'lib abadiy birlashishga qasam ichganlar.) deb atashgan va faqatgina XV asrning oxirlaridan boshlab Schweizer (ya'ni Shveytsarlar) nomi paydo bo'ldi va shu nomdan keyinchalik Shveytsariya nomi paydo bo'ldi. Bu davlat turli tillarda turlicha ataladi: Schweiz (nemischa), Suisse (fransuzcha), Svizzera (italyancha).

Shvetsiya - shvedlar o'z davlatini Sverige deb atashadi. Bu nom eski skandinav tilidagi "svear-rige" — "sveylar davlati" so'zidan olingandir. Sveylar — hozirgi Shvetsiya hududida yashagan qadimgi german qabilasi, hozirgi shvedlarning ajdodi.

Shri-Lanka - Britaniya mustamlakasi ostida 1815-1972-yillar davomida mamlakat Seylon deb nomlangan. Sanskrit tilidan श्री (śrī, "muqaddas") va लंका (laṃkā, "orol") so'zlaridan olingan va "muqaddas orol" ma'nosini beradi.

Z

Zambiya - bu davlat 1911-1964-yillar davomida Buyuk Britaniya mustamlakasi ostida Shimoliy Rodeziya deb atalgan (Britaniya siyosatchisi Sesil Rods nomi sharafiga). Mamlakat 1964-yilda Zambiya nomi bilan mustaqil bo'ldi. Zambiya nomi mamlakat hududidan oqib o'tuvchi Zambezi daryosi nomidan olingan va bu gidronim o'z navbatida "ulkan daryo" ma'nosini beradi.

Zimbabve - Buyuk Britaniya mustamlakasi davrida mamlakat Janubiy Rodeziya deb nomlangan. 1980-yilda mustaqillikka erishgandan so'ng, mamlakat Zimbabve nomini oldi. Shona tilida Zimbabve so'zi (dzimba dzemabwe) "tosh uylar" yoki "hukmdorning turar joyi" degan ma'noni anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Е. М. Поспелов - Географические названия мира
2. Е.Р. Аджигайдарова - Происхождение географических названий Британии
3. Michel Rouche. The Early Middle Ages in the West// A History of Private Life: From Pagan Rome to Byzantium / Paul Veyne. ② Harvard University Press, 1987. ③ P. 425.
4. Мария Сульдженко - этимология названий стран мира
5. Kislenko, Arne (2009). Culture and customs of Laos. ABC-CLIO. p. 20.
6. Ariste, Paul (1956). Maakeel ja eesti keel. Eesti NSV Teaduste Akadeemia Toimetised 5: 117-24; Beyer, Jürgen (2007). Ist maarahvas („Landvolk“), die alte Selbstbezeichnung der Esten, eine Lehnübersetzung? Eine Studie zur Begriffsgeschichte des Ostseeraums. Zeitschrift für Ostmitteleuropa-Forschung 56: 566—593.
7. Wolny, Philip (15 December 2013). Discovering the Empire of Mali. The Rosen Publishing Group. p. 7
8. Очир А. Монгольские этнонимы: вопросы происхождения и этнического состава монгольских народов / д.и.н. Э. П. Бакаева, д.и.н. К. В. Орлова. 286 с.
9. Eldengdei Ardajib. Mongyul-un niyuca tobčiyān. Seyiregölül, tayilburi. — Köke qota, 1996. — 526 х.
10. Renaming Malta the Republic of Phoenicia. The Times. Malta: Allied Newspapers Ltd.
11. Pickles, Tim. Malta 1565: Last Battle of the Crusades
12. The Maltese Cross: A Strategic History of Malta - Dennis Angelo Castillo
13. "On the So-Called Venthive Morpheme in the Akkadian Texts of Amurru". p. 84.
14. Spriggs, A. (2001) "Africa: Namibia". Terrestrial Ecoregions. World Wildlife Fund.
15. Республика Нигер. Справочник., 1989
16. Atropates — статья из Encyclopedia Iranica. M. L. Chaumont

17. Choudhary Rahmat Ali. Now or never: Are we to live or perish for ever?. Columbia University
18. Roderic H. Davidson. Where is the Middle East? // Foreign Affairs : magazine. — 1960. — Vol. 38, no. 4. — P. 665—675.
19. Никонов В.А. Краткий топонимический словарь. — М.: Мысль, 1966. — 509 с
20. Wilson, John European discovery of New Zealand – Tasman's achievement. Te Ara: The Encyclopedia of New Zealand.
21. Everett-Heath, John (7 December 2017). The Concise Dictionary of World Place Names. Oxford University Press

Foydalanilgan veb-saytlar:

1. Wikipedia.org
2. Wiktionary.org
3. www.kun.uz
4. www.bolcheknig.ru
5. www.actravel.ru
6. www.Travelask.ru
7. www.Discoverfrance.net
8. www.fact-index.com
9. www.Etymonline.com
10. www.Kh-davron.uz
11. www.Shosh.uz
12. www.africanulama.org
13. www.Academia.edu
14. www.Kak-pravilno.net
15. www.vokrugsveta.ru
16. <https://qz.com/1070266/the-name-of-a-country-can-only-really-mean-one-of-four-th6767>

17. https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/print_rw.html
18. <https://ru.qwe.wiki>
19. www.qz.com